

KAHRAMANMARAŞ **VE ÇEVRESİNDE** **MADENCİLİK**

Ekim, 2021

KAHRAMANMARAŞ

VE ÇEVRESİNDE

MADENCİLİK

TEMA VAKFI / EKİM, 2021

İÇİNDEKİLER

Özet	5
1. Maden Ruhsatlarının Tehditi Altında Bir Coğrafya: Kahramanmaraş	6
2. Kahramanmaraş ve Çevresinde Arazi Kullanımı, Biyolojik ve Kültürel Zenginlik	9
<i>İklim Özellikleri</i>	9
<i>Coğrafi Özellikleri</i>	9
<i>Bitki Tür Çeşitliliği</i>	10
<i>Memeliler</i>	12
<i>Kuşlar</i>	12
<i>Kelebekler</i>	12
Kahramanmaraş ve Çevresinin Su Varlıkları	12
2.1. Korunan Alanlar	14
2.1.1. Tabiatı Koruma Alanları	16
2.1.2. Tabiat Parkı	16
2.1.3. Sit Alanları	16
2.1.4. Yaban Hayatı Koruma Sahası	17
2.1.5. Anıt Ağaç	17
2.2. Önemli Doğa Alanları	18
2.3. Tarımsal Değerler	22
2.4. Yörenin Kültürel Değerleri	24
3. Maden Ruhsatlarının Farklı Kullanım Alanlarına Göre Mekansal Dağılışı	26
3.1. Kahramanmaraş ve Çevresinde Maden Ruhsatları	26
3.1.1. Ormanlar ve Maden Ruhsatları	28
3.1.2. Tarımsal Üretim ve Maden Ruhsat Alanları	30
3.1.3. Doğa Koruma Alanları ve Maden Ruhsat Alanları	32

3.1.4. Önemli Doğa Alanları (ÖDA) ve Maden Ruhsat Alanları	34
3.1.5. Tarihi ve Kültürel Varlıklar ve Maden Ruhsat Alanları	36
4. Sonuç ve Öneriler	37
5. Tanımlar (Açıklamalar)	39
Kaynakça	41

ŞEKİLLER

Şekil 1: Kahramanmaraş ve Çevresi Arazi Kullanım Haritası	11
Şekil 2: Kahramanmaraş ve Çevresi Tescilli/Yasayla Koruma Altındaki Korunan Alanlar Haritası	15
Şekil 3: Kahramanmaraş ve Çevresi Önemli Doğa Alanları Haritası	19
Şekil 4: Kahramanmaraş ve Çevresi Büyük Ovalar Haritası	23
Şekil 5: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Dağılışı Haritası	27
Şekil 6: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsatlarının İlçe Alanlarına Yüzde Dağılışı	28
Şekil 7: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsatlarının Temel Arazi Kullanım Sınıflarına Göre Dağılışı Haritası	29
Şekil 8: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Temel Arazi Kullanım Sınıflarına Yüzde Dağılışı	30
Şekil 9: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Büyük Ovalara Dağılışı Haritası	31
Şekil 10: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Büyük Ovalara Yüzde Dağılışı	32
Şekil 11: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Koruma Alanlarına Dağılışı Haritası	33
Şekil 12: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Koruma Alanlarına Yüzde Dağılışı	34
Şekil 13: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Önemli Doğa Alanlarına Dağılışı Haritası	35
Şekil 14: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Önemli Doğa Alanlarına Yüzde Dağılışı	36

ÖZET

Ülkemizde yürürlükte olan 3213 sayılı Maden Kanunu 1985 yılında yasalaşmıştır. Kanun 1985 yılından bu yana 20'den fazla kez değişmiş, yapılan her değişiklik Türkiye'de daha çok alanı maden ruhsatlarına ve ruhsatlarla ilişkili olarak madencilik faaliyetlerine olanaklı hale getirmiştir. Bu anlamda kanunda yapılan 2004 yılı değişikliği¹ özellikle önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Bu değişiklikle “orman, muhafaza ormanı, ağaçlandırma alanları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, sit alanları, tarım alanları, su havzaları ve benzeri doğal ve kültürel zenginlikleri olan ve bu sebeple koruma altına alınmış alanlar” madencilik faaliyetine açılmıştır. Bugün itibarıyla ne yazık ki ülkemizde doğayı, tarım alanlarını ve kültürel varlıkları madencilik faaliyetlerine karşı kanun seviyesinde koruyan tek bir koruma statüsü bulunmamaktadır. Bu durum Türkiye’de koruma statüsü ve/veya nitelikleri göz önünde bulundurulmaksızın pek çok yerin maden ruhsatları ile ruhsatlandırılmasına neden olmuştur.

Plansız, bütüncül bir bakış açısını yansıtmayan; doğal varlıkların, tarımsal üretimin, turizmin ve kadim kültürel değerlerin, değer ve fayda olarak yeteri kadar göz önünde bulundurulmadığı bir kamu yararı anlayışıyla hayata geçen ruhsatlandırma çalışmalarının ve bu çalışmalara dayanan madencilik faaliyetlerinin günlük yaşamdaki yansımaları, bugün Kaz Dağları’nda, Kahramanmaraş’ta, Artvin’de, Erzincan ve Tunceli’de, Niğde’de, Uşak’ta, Afyon’da, Bursa’da, Tokat’ta, Ordu’da ve daha pek çok yöremizde somut olarak görülmektedir.

“Kahramanmaraş ve Çevresinde Madencilik Raporu”, 2020 yılı Nisan ayında TEMA Vakfı tarafından yayınlanan “Kaz Dağları Yöresi’nde Madencilik Raporu”nun devamı niteliğindedir. Rapor, Kaz Dağları Yöresi’nden Kahramanmaraş’a ülke genelinde; doğa ve tarım alanlarının, su varlıklarının ve kültürel mirasın madencilik faaliyetleri nedeniyle karşı karşıya kaldığı tehditleri ve bunun mevcut maden mevzuatı ile ilişkisini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Rapor, hem Kahramanmaraş ve çevresinde hem de Türkiye genelinde ekoloji temelli, bütüncül, doğa korumayı ve tarımsal üretimi önceliklendiren bir arazi kullanım yaklaşımına ve planlamasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. İklim değişikliğinin etkilerinin her geçen gün daha da şiddetli bir şekilde kendini gösterdiği coğrafyamızda, bugün ve gelecekte sağlıklı bir çevre ve sağlıklı bir toplumda yaşayabilmemiz elimizdeki değerlerin korunmasıyla mümkündür.

¹ 5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

1. MADEN RUHSATLARININ TEHDİDİ ALTINDA BİR

COĞRAFYA: KAHRAMANMARAŞ

Kahramanmaraş'ın çevre sorunları odağında Afşin-Elbistan Bölgesi'nde yer alan termik santraller ve kömür madenciliği faaliyetleri bulunmaktadır. Ciddi bir hava kirliliği kaynağı olan termik santraller aynı zamanda iklim değişikliğinin en önemli nedenlerinden biridir.

Dünyanın geri kalanında olduğu gibi ülkemizde de iklim değişikliğinin etkileri şiddetli bir şekilde yaşanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Taşkın ve Kuraklık Yönetimi Dairesi Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu Ceyhan Havzası Kuraklık Yönetim Planı'na göre, Kahramanmaraş'ın da içerisinde yer aldığı Ceyhan Havzası'nın %50'sinde önümüzdeki 10 yıl tüm kuraklık çeşitlerinin orta şiddette, 50 yılda ise tüm kuraklık çeşitlerinin şiddetli bir şekilde yaşanması beklenmektedir. Öngörülen kuraklık tüm şartların mevcut haliyle devam etmesi ya da su varlıklarına olan baskının artmasıyla beraber canlılar için gerekli olan gıda ve su varlığının azalacağına, yer üstü ve yer altı sularının kalitesinde olumsuzlukların görüleceğine işaret etmektedir. Ekosistem, sulak alan ve biyolojik çeşitliliğin zarar göreceği, toprak ve suyun tuzluluğunun artacağı, azalan tarım alanları nedeniyle gelir yetersizliğinin yaşanacağı, su ve hava kalitesindeki olumsuzluklar nedeniyle halk sağlığı problemlerinin yaşanacağı çok uzak olmadığı etkiler arasında gösterilmektedir.

Afşin-Elbistan termik santralleri ve linyit havzası verimli tarım alanları üzerine kurulmuştur. Santrallerde yakıt olarak kullanılan linyitin çıkarımı için tarım toprakları boşaltılmakta, linyit alındıktan sonra tekrar tarıma açılmamaktadır. Bu durum önemli miktarda tarım alanının kaybolmasına neden olmaktadır.

Bölgede yapılması planlanan yeni kömür faaliyetleri ise Bakanlar Kurulu kararı ile büyük ova ilan edilen Afşin Ovası içerisinde yer almaktadır. Yeni projeler ile önemli miktarda özel mülkiyete ait tarım arazisinin kamulaştırılması olası senaryolardandır. Bu durum, bölgede mevcut kömür faaliyetlerinden kaynaklanan tarımsal alan kaybının daha da artmasına ve dolayısıyla tarım istihdamının azalarak geçim kaynaklarının kaybedilmesine yol açacaktır. Bölgedeki köylerin nüfusunda görülen azalma eğiliminin artarak devam etmesi beklenmektedir. Kırsal alanlarda geçim kaynağı olanaklarının kalması, tarımsal toprakların ve hayvancılık alanlarının azalması nedeniyle dışarıya iş aramaya yönelen nüfusu gün geçtikçe artıracaktır.

Gerek madencilik gerekse termik santral faaliyeti ile verimli tarım alanları kirlenme ve yok olma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bilimsel çalışmalar göstermektedir ki kömürlü termik santral ve kömür madenciliğinin, hava, su ve toprak gibi temel yaşamsal varlıklarımıza çok ciddi etkileri bulunmaktadır. Bölgedeki termik santraller ve kömür işletmeleri nedeniyle yüzey sıcaklık değerlerinde artış gözlemlendiği, planlanan diğer kömür faaliyetlerinin gerçekleşmesi durumunda ise bölgedeki yüzey sıcaklıklarında daha dramatik değişimlerin yaşanacağı da yine bilimsel çalışmalar ile ortaya konulmuştur.

Türkiye'deki mevcut duruma ve bilimsel çalışmalara bakıldığında tarım arazilerinin gelecekteki talebi karşılamakta yetersiz olduğu öngörülmektedir. Bu durum Türkiye'deki mevcut tarım arazilerinin korunması gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Ülkeler iklim değişikliğinin en önemli aktörlerinden biri olan başta kömür olmak üzere fosil yakıtlardan uzaklaşmaya ilişkin eylem planlarını kamuoyuyla paylaşırken, gezegenimize ve ülkemize maliyeti ağır olan kömürden çıkışı konuşmak Türkiye'nin de yakın dönemde tartışma alanlarından birini oluşturacaktır. TEMA Vakfı olarak, 2012 yılından beri Kahramanmaraş ve çevresindeki kömür madenciliği ve termik santral projelerine yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütmekteyiz. Bu projelerin, yörenin tarım alanlarına ve su varlıklarına olan etkisine dair kamuoyu yaratıyor ve hukuki süreçler yürütüyoruz. "Kahramanmaraş ve Çevresinde Madencilik Raporu", Kahramanmaraş'ta yürüttüğümüz çalışmaların devamı niteliğindedir.

Madenlere ve madenlerin yarattığı ekolojik yıkıma karşı yürütülen çalışmaların yoğunlaştığı diğer coğrafyalarda olduğu gibi Kahramanmaraş'ta da maden ruhsatlarının yoğunluğuna, dağılımına ve ruhsat alanlarının tehdidi altında kalan coğrafyanın arazi niteliklerine dair bilgilere ulaşılması Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nden (MAPEG) ruhsatlara ilişkin verilerin satın alınması yöntemi dışında neredeyse imkansızdır. Bilginin şeffaf bir biçimde kamuya açık olmaması; doğal varlıkların,

tarımsal üretimin, su havzalarının ve kadim kültürlerin korunması için Sivil Toplum Kuruluşlarının politika süreçlerine dahil olma ve etki etme gücünü azaltmakla birlikte yöre halkının kendi kaderini tayin ve tahmin etme ihtimalini de neredeyse ortadan kaldırmaktadır.

Çalışmada MAPEG'den elde edilen 1/100.000 ölçekli IV. Grup maden ruhsat haritalarından yararlanılmıştır. Paftalar halinde elde edilen ruhsat alanlarının temininde Kahramanmaraş ilinin tamamındaki manzaranın görülmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte paftaların bir bölümü Kahramanmaraş'ın komşu ilçelerine de uzanmaktadır. Verinin kaybolmaması için bu alanlar da haritalandırma çalışmasına dahil edilmiştir. Böylece çalışma alanını Kahramanmaraş'ın Afşin, Andırın, Elbistan, Çağlayancerit, Dulkadiroğlu, Ekinözü, Elbistan, Göksun, Nurhak, Pazarcık ve Türkoğlu ilçeleri ile Gaziantep'in; Şehitkamil, Şahinbey ve Nurdağı, İslahiye ilçeleri, Kilis'in; Musabeyli ilçesi, Osmaniye'nin; Sumbas, Kadirli, Düziçi, Bahçe, Hasanbeyli, Osmaniye (Merkez) ilçeleri ve Adana'nın; Saimbeyli, Feke ilçeleri oluşturmuştur. Gaziantep ilçeleri dışındaki bu alanlar haritalarda yer alsa da istatistiklere dahil edilmemiştir.

Çalışma alanında yer alan korunan alan verileri yine MAPEG'den elde edilen ruhsat haritaları ile birlikte edinilen verilerin işlenmesiyle oluşturulmuştur. "Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları", "Doğa Derneği" tarafından 2006 yılında Türkiye'nin canlı tür çeşitliliği bakımından önemli alanlarını belirleme amacıyla yürütülen çalışmanın ürünüdür. Kahramanmaraş ve Çevresinde Madencilik Raporu'nda önemli doğa alanlarının maden ruhsatları ile ilişkisi Doğa Derneği'nin bu çalışma kapsamında kullanıma açtığı veriler sayesinde ortaya konulabilmiştir. Önemli doğa alanları ile ilgili daha fazla bilgiye ulaşmak için <https://www.dogadernegi.org/> sitesini ziyaret edebilirsiniz.

2. KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNDE ARAZİ KULLANIMI, BİYOLOJİK VE KÜLTÜREL ZENGİNLİK

Türkiye'nin önde gelen illerinden biri olan Kahramanmaraş'ın büyük bir bölümü Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Yalnızca Afşin ve Elbistan ilçeleri Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. 350-3000 m yükseltileri arasında yer alan il, merkez ilçe dahil 11 ilçeden oluşmaktadır (Karabulut ve Cosun, 2009). İl, tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile öne çıkmaktadır.

İklim Özellikleri

Kahramanmaraş farklı iklim özellikleri arasında bir geçiş bölgesi üzerinde yer alsa da ilin büyük bir bölümüne Akdeniz iklimi hakimdir. Yükseltinin arttığı yerlerde Akdeniz iklimi yerini karasal iklim koşullarına bırakmaktadır. Akdeniz ikliminin tipik bir özelliği olarak il en yüksek yağışı kış mevsiminde alırken, en düşük yağışı yaz mevsiminde almaktadır. Yıllık ortalama toplam yağış değeri 709.8 mm'dir (Karabulut ve Cosun, 2009).

Coğrafi Özellikleri

Kahramanmaraş; dağları, platoları ve farklı yüksekliklerde yer alan verimli ovalarıyla Türkiye'nin önde gelen coğrafyalarından biridir. İlin %60'ını dağlar oluştururken, %24'ünü platolar, %16'sını ise ovalar meydana getirmektedir (Şekeli ve Bakan, 2019; Url-1). Dağlık alanların başında Orta Toroslara'nın önemli bir uzantısı olan ve 2830 m yükseltiye uzanan Binboğa Dağları gelmektedir. Diğer önemli yükseltiler ise; Ahır Dağı (2301 m), Engizek Dağı (2814 m), Berit Dağı (2917 m), Karlık Dağı (2061 m) ve Başkonuş Dağları'dır (1775 m) (Gürbüz, 2001; Karabulut ve Cosun, 2009).

Kahramanmaraş, dağlarıyla olduğu kadar mağaralarıyla da öne çıkan bir coğrafyaya sahiptir. Döngel Mağarası, Bulut Deliği Mağarası, Direkli Mağarası, Gümüş Kaya Mağarası, Kırk Mağaralar ve Savruk Mağarası Kahramanmaraş ilinin en önemli mağaralarıdır. Bu mağaralar doğal çekiciliğe sahip olmalarının yanı sıra önemli antik eserleri barındırması bakımından arkeolojik değerlere de sahiptir. Örneğin, Direkli Mağarası eski antik yerleşim alanlarından biri olup, mağarada bulunan "Ana Tanrıça

Heykeli” Anadolu’da tespit edilen en eski heykellerden bir tanesidir. Kırk Mağaralar yine arkeolojik açıdan paleolitik devre ait yerleşim izlerinin yer aldığı bir mağaradır. Bunun dışında önemli sarkıt ve dikitleri, sütun ve mağara içi gölleri ile Kahramanmaraş ili birçok çekiciliğe ev sahipliği yapmaktadır (DOĞAKA, 2020).

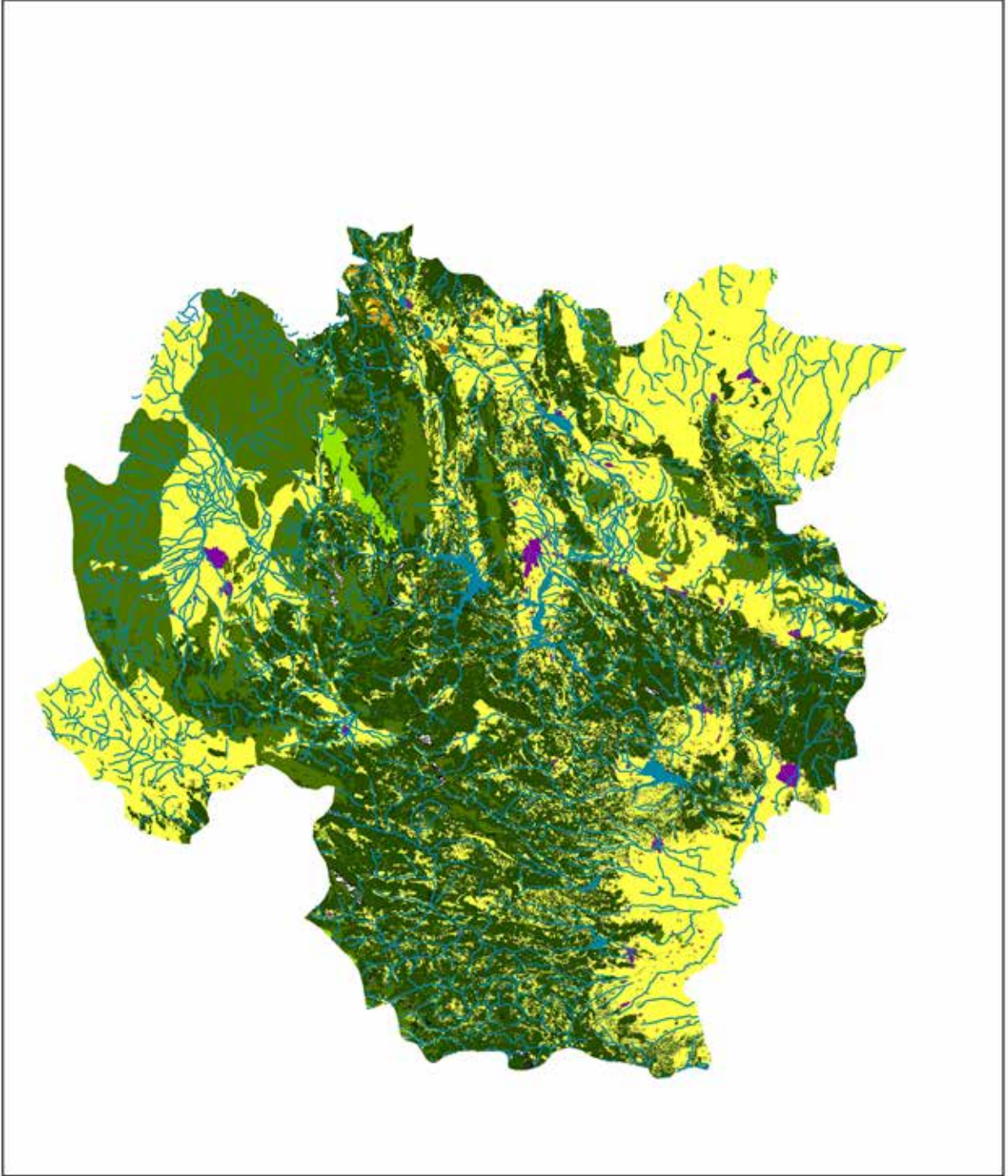
Ceyhan ve Göksun Nehirleri ile bu nehirlerin etrafında şekillenen irili ufaklı kollar, Ahır Dağı, Binboğa Dağları, Engizek Dağları gibi yüksek dağ kütleleri ve mağaralar etrafında şekillenmiş mikro iklim, dünya ve Türkiye için çok önemli bir ekosistemin oluşmasına katkı sağlamıştır (Şekil 1).

Bitki Tür Çeşitliliği

Kahramanmaraş, Akdeniz ekosisteminin en doğu ucunda yer almaktadır. Deniz seviyesinden 3000 metreye kadar yükselen değişken bir arazi yapısına sahiptir. İlin en yüksek noktası Nurhak Dağı’dır (3081 m). Değişken topoğrafyası ve denize paralel bir şekilde uzanan Amanos Dağları nedeniyle hem denizel hem de karasal iklimin etkileri gözlemlenmektedir. 2018 yılı itibarıyla Kahramanmaraş ilindeki ormanlık alanlar 869.129 hektar alanı kaplamakta, bu oran Türkiye ormanlarının %3,9’unu oluşturmaktadır (Url-2).

İl, Akdeniz-İran-Turan fitocoğrafyasına ait türlerin yer aldığı geçiş zonunda, Anadolu Diyagonalı üzerinde yer almaktadır (Varol, 1997; Görgülü, 2005). Bölgenin kendine has coğrafyası, konumu, canlı tür çeşitliliği ve endemizmi Türkiye’nin önemli biyolojik çeşitlilik alanlarından biri olmasına katkı sağlamıştır.

İlde 700-1000 m yükselteleri arasında; kermes meşesi (*Quercus coccifera*), mazı meşesi (*Quercus infectoria*), saçlı meşe (*Quercus cerris*), tesbih çalısı (*Styrax officinalis*), sumak (*Rhus coriara*) ve zeytin (*Olea europaea*) gibi maki türleri bulunmaktadır. 1000-2100 m yükselteleri arasında; karaçam (*Pinus nigra*), kızılçam (*Pinus brutia*), fıstık çamı (*Pinus pinea*), sedir (*Cedrus atlantica*), göknar (*Abies*), boy lu ardıç (*Juniperus excelsa*), dişbudak (*Fraxinus excelsior*) gibi geniş ve iğne yapraklı orman örtüsü, 2100 m ve üzerinde ise “Alpin Çayır Formasyonu” türleri görülmektedir (Görgülü, 2005). İl genelinde görülen bitki türlerinin %20’sini endemik bitki türleri oluşturmaktadır. Sümbül (*Hyacinthus orientalis*), çiğdem (*Crocus olivieri*), ters lale (*Fritillaria imperialis*), yumrulu siklamen (*Cyclamen trochopteranthum*) ve soğanlı sümbül (*Hyacinthus orientalis*) endemik türlerden bazılarıdır (Demirci ve Özhatay, 2013). Bunların dışında Kahramanmaraş dondurmasına hayat veren “Kahramanmaraş Salep”i Dactylorhiza Ibericat olarak literatürde bilinmektedir (Topçuoğlu vd., 1996). Çayır Salebi (*Anacamptis palustris*) olarak adlandırılan salepler genel olarak Andırın, Gölbaşı ve Aksu Ova’sında toplanmakta, içecek olarak tüketilmektedir. Yayla salebi (*Orchis anatolica*) diğer adı ile Maraş salebi olarak adlandırılan ve dondurma üretiminde kullanılan salep ise 1000-1200 m yükselti aralıklarında toplanmaktadır. Helete, Tanır, Tekir, Süleymanlı, Kürtül, Köşürge Kayışlı ve Amanos Dağları’nın yamaçlarında yer alan çamlık alanlarda bulunmaktadır (Tekinşen, 2006).

Şekil 1: Kahramanmaraş ve Çevresi Arazi Kullanım Haritası

Memeliler

Zoocoğrafik açıdan farklı türde memelilerin bulunduğu Kahramanmaraş ve çevresinde; yaban keçisi (*Capra aegagrus*), geyik, köstebek (*Talpidae*), sincap (*Sciurus anomalus*), yarasa, karayılan (*Dolichophis jugularis*), vaşak (*Lynx lynx*), sansar (*Martes martes*), oklu kirpi (*Hystrix indica*), yaban domuzu (*Sus scrofa*), yaban keçisi (*Capra aegagrus*), çakal (*Canis aureus*), tilki (*Vulpes vulpes*) ve porsuk (*Meles meles*) görülen memeli türleri arasındadır (Kahramanmaraş ÇED, 2019). Bunların yanı sıra nalburunlu yarasa (*Rhinolophidae*), Bern Sözleşmesi'ne göre en yüksek risk sınıfında yer alan ve korunması gereken türler arasında yer almaktadır (Kısakürek, 2006; Berrak Enerji A.Ş. 2001; Biyolojik Çeşitlilik 2019 Yılı Envanter Raporu).

Kuşlar

Dağları, ormanları ve sulak alanlarıyla Kahramanmaraş, yırtıcı türlerden sulak alan kuşlarına kadar geniş bir yelpazede birçok kuş türüne ev sahipliği yapmaktadır. Altın kartal (*Aquila chrysaetos*), keklik (*Alectoris chucar*), üveyik (*Streptoelia turtur*), yaban güvercini (*Columba livia*), akbaba (*Gyps Fulvus*), şahin (*Accipitridae*), doğan (*Falco*), delice doğan (*Falco subbuteo*), kuzgun (*Coracias*), akkuyruksallayan (*Motacilla alba*), baştankara (*Parus*), puhu (*Bubo bubo*) ve ibibik (*Upupa epops*) Kahramanmaraş'ta gözlemlenen kuş türleri arasındadır (Kahramanmaraş ÇED, 2019; Düzenli vd., 2004; Kısakürek, 2006).

Kelebekler

Biyolojik çeşitliliğin yoğun olduğu Kahramanmaraş'ta oldukça farklı kelebek türleri görmek de mümkündür. Türkiye'de görülen ve endemik türler arasında yer alan Mezopotamya çokgözlüsü (*Colotis fausta*), Kahramanmaraş sınırları içerisinde görülmektedir. Çokgözlü poseydon mavisini (*Polyommatus poseidon*), Gross'un esmerperisi (*Hyponephele naricoides*), Wagner'in çokgözlüsü (*Polyommatus wagneri*), Hopfer'in çokgözlüsü (*Polyommatus hopfferi*), Çokgözlü Amasya Esmeri (*Polyommatus mithridates*), Çokgözlü Anadolu Beyazı (*Polyommatus menalcas*), Lacivert Anadolu Çokgözlüsü (*Polyommatus actis*), Çokgözlü Anadolu Çilli Mavisini (*Polyommatus ossmar*), Anadolu Karagöz Mavisini (*Glaucopsyche astraea*) bölgede görülen önemli kelebek türleri arasında yer almaktadır. Öncelikli korunması gereken tür sayısı 11'dir ve bu türler endemik türler arasındadır (Karaçetin vd., 2011).

Kahramanmaraş ve Çevresinin Su Varlıkları

Ceyhan ve Göksun Nehirleri bölgenin en önemli akarsularıdır. Bunun yanı sıra; Aksu Çayı (115 km), Andırın Suyu (14 km), Bertiz Çayı (19 km), Erkenez Çayı (31 km), Göksu Çayı (145 km) ve Hurman Çayı (50 km) bölgedeki diğer önemli akarsulardır (Kahramanmaraş ÇED, 2020). Ceyhan Nehri, kaynağını Elbistan sınırları içerisinde aldıktan sonra oldukça geniş bir akarsu havzası içerisinde irili ufaklı birçok akarsu kaynağını bünyesine katmakta ve Toros Dağları'nı aşarak Çukurova Deltası üzerinden sularını Akdeniz'e dökmektedir.

Bir diğerk önemli akarsu Aksu Çayı ise Ceyhan Nehri'nin önemli bir kolu olup, Engizek Dağları'ndan kaynağını almaktadır. Sağlık ve Narlı Ovaları'nın sulanmasında rol oynayan Aksu Çayı, Maraş Ovası'nda Ceyhan Nehri ile birleşmektedir (DOĞAKA, 2020).

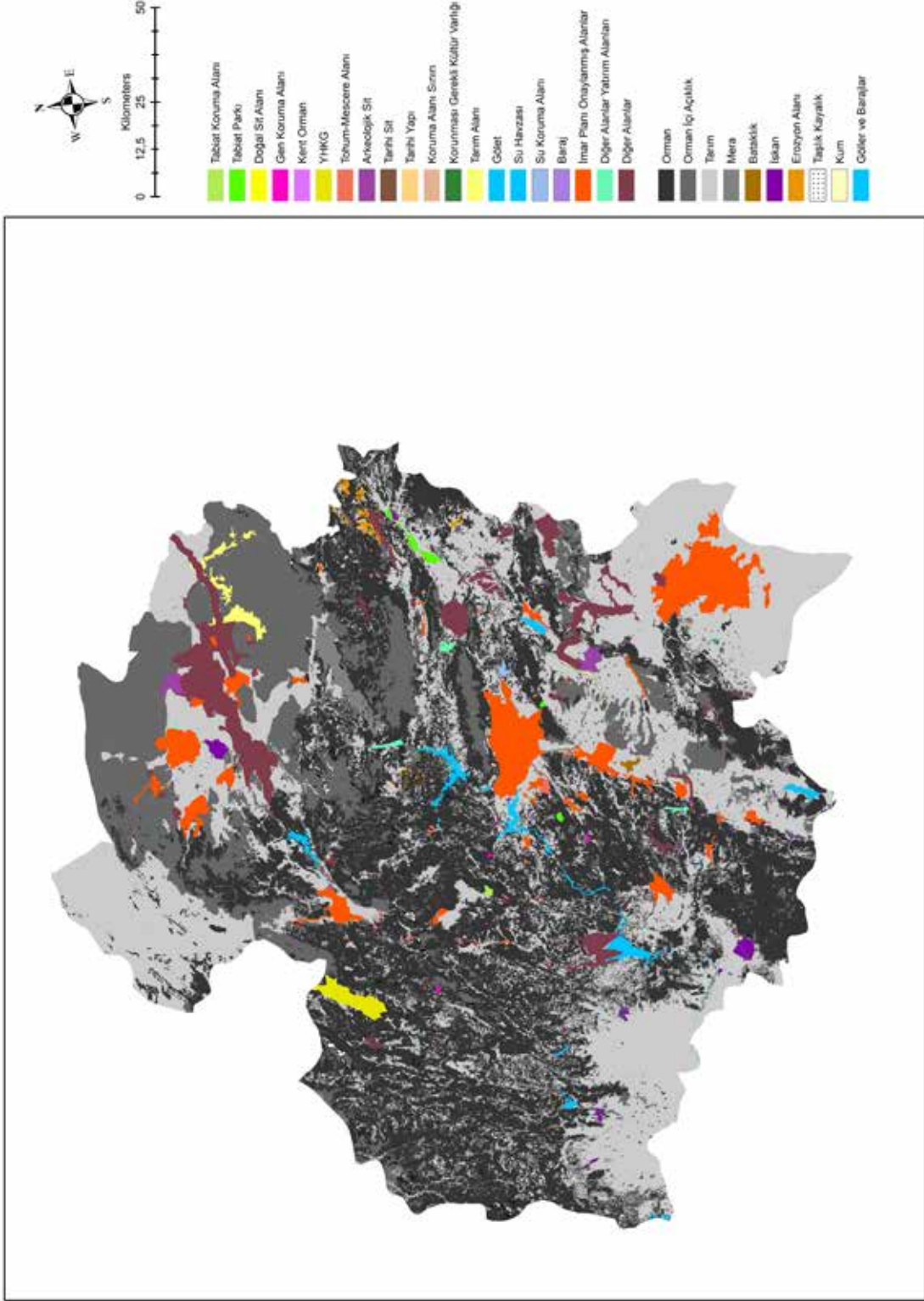
Doğal göller arasında bunlarla sınırlı olmak üzere Ahır Dağı üzerinde yer alan Karagöl ve Merkez ilçeye çok uzak mesafede olmayan Yeşilgöz Obruğu bulunmaktadır. Bu göller ayrıca önemli peyzaj özelliği de sunmaktadırlar. Yeşilgöz Obruğu, karstik bir yer altı suyu çıkışı özelliğine sahip olan önemli bir peyzaj alanıdır ve karstik bir kaynak olmasından ötürü sürekli bir beslenime sahiptir (Korkmaz vd., 2012). Menzelet Baraj Gölü ve Sır Baraj Gölü ise yapay set gölleri arasında öne çıkan göllerdir. Bu göller içme ve sulama amaçlı kullanılan önemli baraj gölleridir. *“Kahramanmaraş'ta, 1970'lerde başlatılan kurutma çalışmaları nedeniyle bugün sadece yağışlı mevsimlerde genişleyen ve mevsim geçişlerinde göçmen kuşların uğrak yerlerinden biri olan Türkoğlu ilçesinde bulunan Gâvur Gölü, Nurhak ve Berit dağlarındaki sirk gölleri, Ahır Dağı zirvesindeki küçük karstik göller ile Pazarcık ilçesindeki Bağlama ve Mizmilli, Dulkadiroğlu ilçesindeki Kumaşır, Elbistan İlçesindeki Kaynarca su kaynaklarında oluşan küçük göller dışında doğal göl bulunmamaktadır”* (DOĞAKA, 2020). Bunların dışında sulama amaçlı birçok baraj gölü ve rezervuarlar mevcuttur.

2.1. Korunan Alanlar

MAPEG'den elde edilen ruhsat verileri korunan alanlara ilişkin bilgileri de içinde barındırmaktadır. Bu bilgilere göre Kahramanmaraş'ta; tabiat koruma alanı, tabiat parkı, yaban hayatı koruma alanı gibi koruma statüleri bulunur (Şekil 2).

Süleymanlı, Kahramanmaraş

Şekil 2: Kahramanmaraş ve Çevresi Tescilli/Yasayla Koruma Altındaki Korunan Alanlar Haritası

Çalışma alanında öne çıkan korunan alanlar aşağıdaki şekilde detaylandırılabilir;

2.1.1. Tabiat Koruma Alanları

Körçoban Tabiatı Koruma Alanı, Kahramanmaraş Andırın ilçesi Kargaçayırı Köyü'nde 580 hektarlık alanda yer almaktadır. 1993 yılında tescillenen alanda hakim bitki örtüsünü, Toros göknarı (*Abies cilicica*), Lübnan sediri (*Cedrus libani*) ve karaçam (*Pinus nigra*) oluşturmaktadır (Url-3). Koruma alanında; yaban domuzu (*Sus scrofa*), çakal (*Canis aureus*), kurt (*Canis lupus*), üveyik (*Streptopelia turtur*), yılan ve kertenkele gibi türler yayılış göstermektedir (Kahramanmaraş ÇED, 2020) (Arda, 2003).

2.1.2. Tabiat Parkı

Yavşan Yaylası Tabiat Parkı, 348 hektarlık alandan oluşmaktadır ve 2009 yılında tescillenmiştir. Park 67 familyaya ait 287 farklı türde 529 tür bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. Tabiat parkında gözlemlenen türlerin 65'i endemiktir. Mayasıl otu (*Ajuga relictta*) dünyada sadece bu bölgede yetişen endemik bir türdür (Özkan, vd., 2020). Parkta; Toros göknarı (*Abies cilicica*) ve Lübnan sediri (*Cedrus libani*), karaçam (*Pinus nigra*), ardıç (*Juniperus communis*), titrek kavak (*Populus tremula*) vemeşe (*Quercus*) türleri oldukça geniş bir alanda yayılış göstermektedir. Ayrıca; kurt (*Canis lupus*), tilki (*Vulpes vulpes*), tavşan (*Lepus europaeus*) ve kuş türlerinin parkta yaşam alanı bulmaktadır (URL-4).

Kapıçam Tabiat Parkı, 2008 yılında tescillenmiştir. 179 hektarlık alandan oluşan park 500-850 m yükselteleri arasında yer almaktadır. Tabiat parkında fitocoğrafik açıdan Akdeniz ve İran-Turan bölgesine ait ağaç ve bitki türleri yayılış göstermektedir. Kızılcıam (*Pinus brutia*), tesbih (*Melia azedarach*), alıç (*Crataegus*) ve ardıç (*Juniperus communis*) sık görülen ağaç türleri arasındadır. Tabiat parkı içerisinde tavşan (*Lepus europaeus*), sincap (*Sciurus anomalus*), kurbağa, kertenkele, yılan gibi türler ve bunlara ek olarak incir kuşu (*Anthus*), karatavuk (*Turdus merula*) gibi kuş türleri de yaşam alanı bulmuştur (Kalınkütük vd., 2018; Kahramanmaraş ÇED, 2020).

2.1.3. Sit Alanları

Kahramanmaraş il sınırları içerisinde doğal ve arkeolojik sit alanı olmak üzere farklı koruma statülerine sahip sit alanları bulunmaktadır. İlde, Döngel Mağarası ve Şelalesi I. Derece doğal ve arkeolojik sit alanı, Gümüşkaya Mağarası ise B grubu mağara² olarak tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır (Kahramanmaraş ÇED, 2020).

Nurhak ilçesi Karşıyaka Mahallesi Tümülüs Mezarları (I-III. Derece sit alanları), Elbistan Sevdili Höyüğü ve Hitit Arslanı, Kahramanmaraş Çukurhisar Kaya mezarları doğal ve arkeolojik sit alanları arasında yer almaktadır.

² B grubu mağaralar "Doğal estetik, bilimsel ve ekolojik açıdan değerli, ancak insanlık yararı açısından sağlık ve eko-turizm amaçlı turizm faaliyetleri yapılabilecek nitelikte doğal dengeler dikkate alınarak kullanılabilen mağaralardır" (Url-5).

2.1.4. Yaban Hayatı Koruma Sahası

Adana-Kahramanmaraş Hançerderesi Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, 19 yaban keçisi türüne ev sahipliği yapmaktadır. Alan 2006 yılında tescillenmiştir (URL-6).

2.1.5. Anıt Ağaç

Kahramanmaraş ilinde 10 anıt ağaç bulunmaktadır. Bu ağaçlar; Avcılar Ulu Çınarı, Kertmen Ulu Çınarı, Dadağlı Ulu Çınarı, Kızfatma Çınarları (3), Oynak Çınar, Suluyayla Çınarı, Ulutaş Çınarı ve Üngüt Çınarı'dır (Kahramanmaraş ÇED, 2020).

2.2. Önemli Doğa Alanları

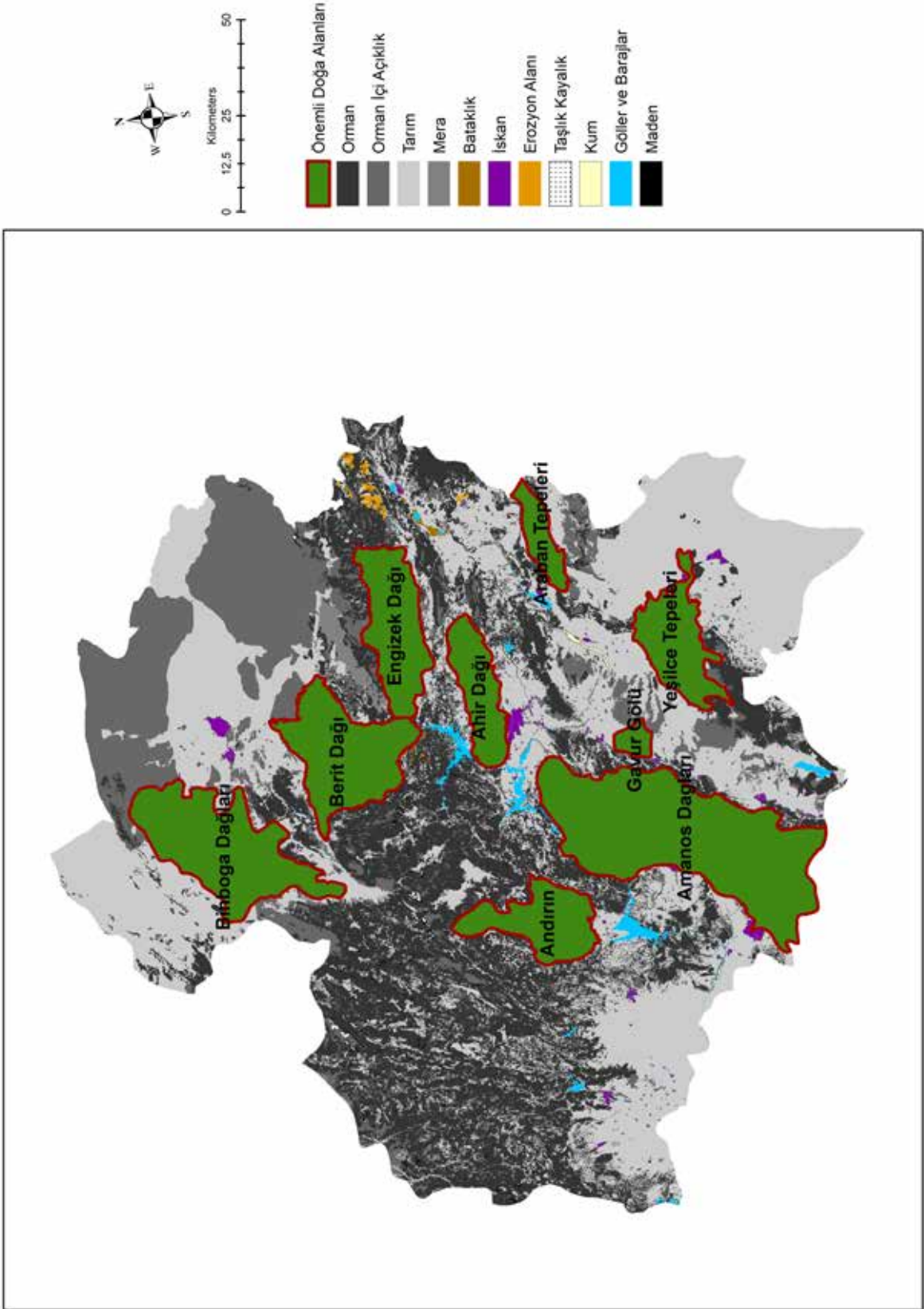
Önemli Doğa Alanları (ÖDA); “biyolojik çeşitlilik, dar yayılışlı biyolojik çeşitlilik, ekolojik bütünlük, biyolojik süreçler ve sayısal analizler aracılığıyla eşsizlik ve benzersizlik” olarak ifade edilmektedir (Eken vd., 2006). ÖDA, hassas ve benzersiz doğal alanları belirlemek üzere kullanılan bir önceliklendirme yaklaşımıdır. Bunun için başta nesli tehlike altında olan ve/veya kısıtlı bir coğrafi yayılışa sahip canlı türleri olmak üzere bir dizi ekolojik gösterge kullanılır³.

Kahramanmaraş ve çevresinde; Berit Dağı, Amanos Dağları, Andırın, Ahır Dağı, Gavur Gölü, Binboğa Dağları, Engizek Dağları, Araban Tepeleri ve Yeşilce ÖDA'ları yer almaktadır (Şekil 3, Eken vd., 2006). Doğa alanlarının genel özelliklerinin açıklanmasında çok geniş kapsamlı bir eser olan, Eken vd., 2006, “Akdeniz Bölgesi” raporlarından faydalanılmıştır (<https://www.dogadernegi.org/onemli-doga-alanlari/>).

Yeşilgöz Gölü, Kahramanmaraş

³ Ayrıntılı bilgi için bkz; <https://www.dogadernegi.org/onemli-doga-alanlari/>.

Berit Dağı, Merkez, Afşin, Göksun, Ekinözü ilçe sınırları içerisinde bulunan Engizek ve Binboğa Dağları arasında yer almaktadır. 600-3027 m yükselteleri arasında, 73.008 hektarlık bir alan kaplamaktadır. ÖDA, iki farklı iklim tipi arasında (Karasal ve Akdeniz iklimi) geçiş özelliği taşıması nedeniyle zengin bitki örtüsüne sahiptir. ÖDA'nın alçak seviyelerinde kızılçam (*Pinus brutia*), karışık iğne yapraklı ve ardıç (*Juniperus communis*) toplulukları görülürken, 2200 m ve üzerindeki seviyelerinde yüksek dağ bozkırları yer almaktadır. Dağ, 44 bitki taksonu ile ÖDA kriterlerini sağlamaktadır. Ülkemizde birçok endemik bitki türünü barındıran alanda, dünya dağılımı ÖDA ile sınırlı olduğu bilinen 3 bitki türü yaşamaktadır. Bu türler; *Achillea armenorum*, *Aethionema papillosum* ve *Heracleum marashicum*dur. ÖDA dar yayılışlı ve Akdeniz biyomuna özgü baran cüce yılanı (*Eirenis barani*) sürüngen türü için önemlidir. ÖDA'da aynı zamanda nesli bölgesel ölçekte tehlike altında olan Anadolu zıpzı (*Muschampia proteides*) ve çok gözlü poseydon (*Polyommatus poseidon*) yaşamaktadır.

Amanos Dağları, Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Gaziantep illeri içerisinde yer almaktadır. Kahramanmaraş bu dağların önemli bir bölümüne ev sahipliği yapmaktadır. ÖDA, öncelikli korunması gereken alanlar arasında Avrupa'da koruma öncelikli 100 dağ, Türkiye'de canlı tür çeşitliliğiyle öne çıkan ve tehdit altında olan 9 sıcak nokta arasındadır. Doğu kayını (*Fagus orientalis*), doğu gürgeni (*Carpinus orientalis*), ıslılgan (*Ilex aquifolium*), şimşir (*Buxus sempervirens*), ıhlamur (*Tilia Cordata*) ve relik (kalıntı) türde ağaç toplulukları ÖDA'da geniş alanlara yayılmıştır. ÖDA, 174 bitki taksonuna ev sahipliği yapmaktadır ve bu taksonlardan 20'si dünya üzerinde sadece bu dağlarda bulunmaktadır. Önemli kuş türlerinin göç yolları üzerinde olan dağlar, leylek (*Ciconia ciconia*), akpelikan (*Pelecanus onocrotalus*), kara leylek (*Ciconia Nigra*), sakarca (*Anser albifrons*), boz kaz (*Anser anser*), şahin (*Accipitridae*), arı şahini (*Pernis apivorus*) ve küçük akbaba (*Neophron percnopterus*) gibi türlere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca ÖDA kapsamında 12 kelebek taksonu yer almaktadır.

Andırın ÖDA'sı genel olarak Karadeniz iklim özelliklerini yansıtan bitki örtüsüne sahiptir (Gürbüz vd., 2012). ÖDA, Binboğa Dağları'nın, güney ucunda yer almaktadır (Öztürk, 2008; Karademir vd., 2020). Andırın sınırları içerisinde yer alan Sarımsak Dağı endemizm bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu endemik türlerin özgü olduğu alanlar Akdeniz, İran-Turan florasına ve Avrupa-Sibirya florasına karşılık gelmektedir. ÖDA'da 58 familya grubuna ait 238 tür ve alt tür olarak 411 takson tespit edilmiştir. Taksonlardan 49'u endemik türdür (Uygun, 2014). Kazgagası (*Corydalis cava*), dağ çileği (*Fragaria vesca*) ve çuhaçiçeğigiller (*Primula vulgaris*) ÖDA'daki önemli endemik bitki türleri arasında yer almaktadır (Karakısa, 1997).

Yeşilce ÖDA'sı Gaziantep ve Kahramanmaraş il sınırlarında 44.458 hektarlık bir alanda yer almaktadır. ÖDA'da Akdeniz iklimi bitki türleri gözlemlenmektedir. Kermes meşesi (*Quercus coccifera*) ÖDA'nın hakim türüdür. Yoğun olmayan ormanlık alanlar, dağ bozkırları, alçak alanlarda ve akarsu

tarahalarında yer alan tarım alanları ÖDA'nın hakim peyzajını oluşturur. Yeşilce ÖDA'sı bitki ve kelebek türleri açısından, sahip olduğu konum ve topoğrafyası dolayısıyla Güneydoğu'daki en zengin alanlardan biridir. Hastarakuşu (*Corydalis henrikii*), zarif akşamıtırı (*Hesperis trullata*) ve Antep kayekikiği (*Satureja aintabensis*) sadece bu alanda yayılışa sahip ve nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan bitki türleridir. Bölge, çok gözlü teresyia (*Polyommatus theresiae*) kelebek türünün önemli yaşam alanlarından biridir. ÖDA sınırları içerisinde çizgili sırtlan (*Hyaena hyaena*) yayılış göstermektedir. Kuş gözlemi için önemli bir role sahip olan ÖDA'da, boz çinte (*Emberiza cinerecea*) ve kızılca kuyrukkakan (*Oenanthe xanthopyrmyna*) korunması gereken diğer türlerin başında gelmektedir.

Gavur Gölü, Kahramanmaraş ve Gaziantep il sınırında bulunan Sağlık Ovası'nın güneyinde, 475-600 m seviyelerinde yer almaktadır. 6.654 hektarlık bir alana sahip olan ÖDA'nın doğusunda bozkırlar, güneyinde tarım alanları hakim peyzajı oluşturmaktadır. Kurutularak tarım alanına çevrilen ÖDA aynı zamanda mevsimsel olarak sazlıklarla çevrili sulak alan karakterindedir. Mamızıye (*Convolvulus germanicae*) bitki türü ile ÖDA kriterlerini sağlamaktadır. Sahada; balıkcıl (*Egretta*), balaban (*Botaurus*) ve karabatak (*Phalacrocorax carbo*) türleri bulunmaktadır. Eskiden su kuşları için önemli bir alan olan göl bu özelliğini yitirmiştir.

Araban Tepeleri, 570-1107 m yükselteleri arasında, 18.858 hektarlık alanda yer alan alçak sırt ve tepelerden oluşmaktadır. ÖDA'da bozkırlar geniş alan kaplamaktadır. Meşe (*Quercus*) ve geven (*Astragalus*) toplulukları ÖDA'da görülen bitki türleridir. ÖDA, küçük eabil (*Apus apus*), küçük kerkenez (*Falco naumanni*) ve küçük akbaba (*Neophron percnopterus*) gibi kuş türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı ÖDA'da, vadilerin ve kanyonların sunmuş olduğu peyzaj da dağcılık faaliyetleri için önem taşımaktadır.

Binboğa Dağları ÖDA'sı, Kahramanmaraş ve Kayseri illerinde, 1330-2957 m yükselteleri arasında ve 92.117 hektarlık bir alanda yer almaktadır. Kömürsuyu Deresi, Sarız Çayı, Göksun ve Hurma Çayları bölgeden geçen akarsular olup, bölge ve yakın çevresi için büyük önem taşımaktadır. ÖDA'da göknar (*Abies*), karaçam (*Pinus nigra*) ve karışık iğne yapraklı ormanlar geniş yayılış gösterirken, yüksek seviyelerde dağ bozkırları yer almaktadır. Akarsu kıyılarında ve düzlük alanlarda ise tarım alanları bulunmaktadır. 44 bitki taksonu ile alan ÖDA karakteri göstermektedir. Yüksek dağlık ve düz alanlarda yaylacılık faaliyetleri yapılmaktadır. Yırtık soğan (*Allium glumaceum*), peşmen (*Ferula longipedunculata*), akbinboğa otu (*Graellsia davisiana*) bölgede görülen endemik türler arasında yer almaktadır.

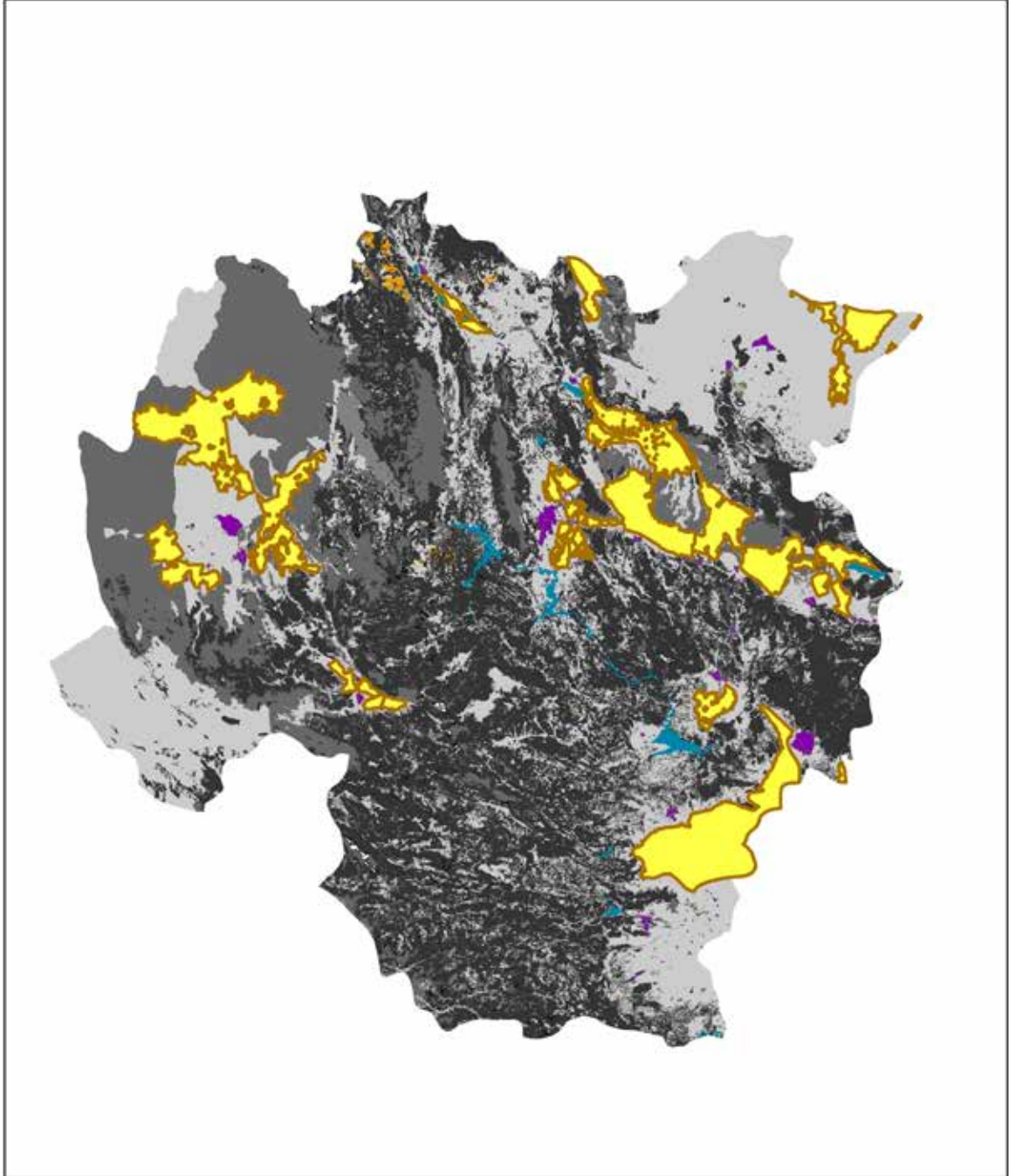
Ahır Dağı, Kahramanmaraş ilinde, 450-2339 m yükselteleri arasında ve 34.485 hektarlık bir alanda bulunmaktadır. Dağın jeolojik yapısının kireçtaşlarından oluşması bölge ve yakın çevresi için önemli su varlıklarının oluşmasına katkı sağlamıştır. Dağın yüksek kesimlerinde çeşitli göller bulunur. İran ve

Turan flora bölgesi geçiş zonunda yer alması sahadaki bitki örtüsü çeşitliliğinin oldukça zengin olmasını sağlamıştır. Ağırlıkla antropojen meşeden meydana gelen orman alanları, kızılçam (*Pinus brutia*) toplulukları ve dağ bozkırları ile ÖDA sahası niteliği gösterir. 36 bitki taksonu ve 13 kelebek türü ile ÖDA kriterleri kapsamındadır. Dağın güney yamacı meyve ve bağlar için uygun şartlar oluşmasına imkan sağlarken, yüksek alanlarda yaylacılık faaliyetleri için düzlükler bulunmaktadır. Mayasılı otu (*Ajuga relict*) ve şekronek (*Echinops vaginatus*) bölgede görülen endemik türlerden bazılarıdır.

Engizek Dağı, Kahramanmaraş ilinde, 53.460 hektarlık alanda ve 600-2814 m yükselteleri arasında yer almaktadır. İran-Turan flora bölgesi geçiş zonunda bulunan ÖDA zengin flora-fauna çeşitliliğine sahiptir. ÖDA'nın yüksek kesimlerde dağ bozkırları, karaçam (*Pinus nigra*) ve meşe (*Quercus*) ormanları yayılış göstermektedir. Alan, 29 bitki taksonu ile ÖDA kriteri gösterir. ÖDA'da hayvancılık ve yoğun olmamakla birlikte tarım faaliyetleri görülmektedir. Akbinboğa otu (*Graellsia davisiana*) ve *Oxytropis engizekensis* bölgede görülen endemik türlerdir.

2.3. Tarımsal değerler

Kahramanmaraş, jeomorfolojik gelişimine bağlı olarak ovaların geniş alanlar kapladığı bir ildir (Şekil 4). Büyük bölümü çöküntü ovası olan bu ovalar, ilin %16'sını kaplamaktadır (Karademir vd., 2018). İlin öne çıkan ovaları; Elbistan Ovası, Kahramanmaraş Ovası, Göksun Ovası, Narlı Ovası, Türkoğlu (Sağlık) Ovası, Andırın Ovası, Altınyayla Ovası, Yeşilova, Afşin Ovası, Mizmilli Ovası ve İnekli Ovası'dır. Bu ovalardan Elbistan Ovası, Altınyayla Ovası ve Yeşilova Ovası 2016 yılında, Göksun ve Afşin Ovası 2018, tarihlerinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile büyük ova ilan edilmiştir (Url-8, Url-9, Url-10). Kentin ovaların sulanmasında Ceyhan Nehri, Aksu ve Göksun Çayları büyük önem taşımaktadır. Bu sayede çok geniş tarım alanları sulanabilmektedir (Turgut ve Küçükönder, 2016).

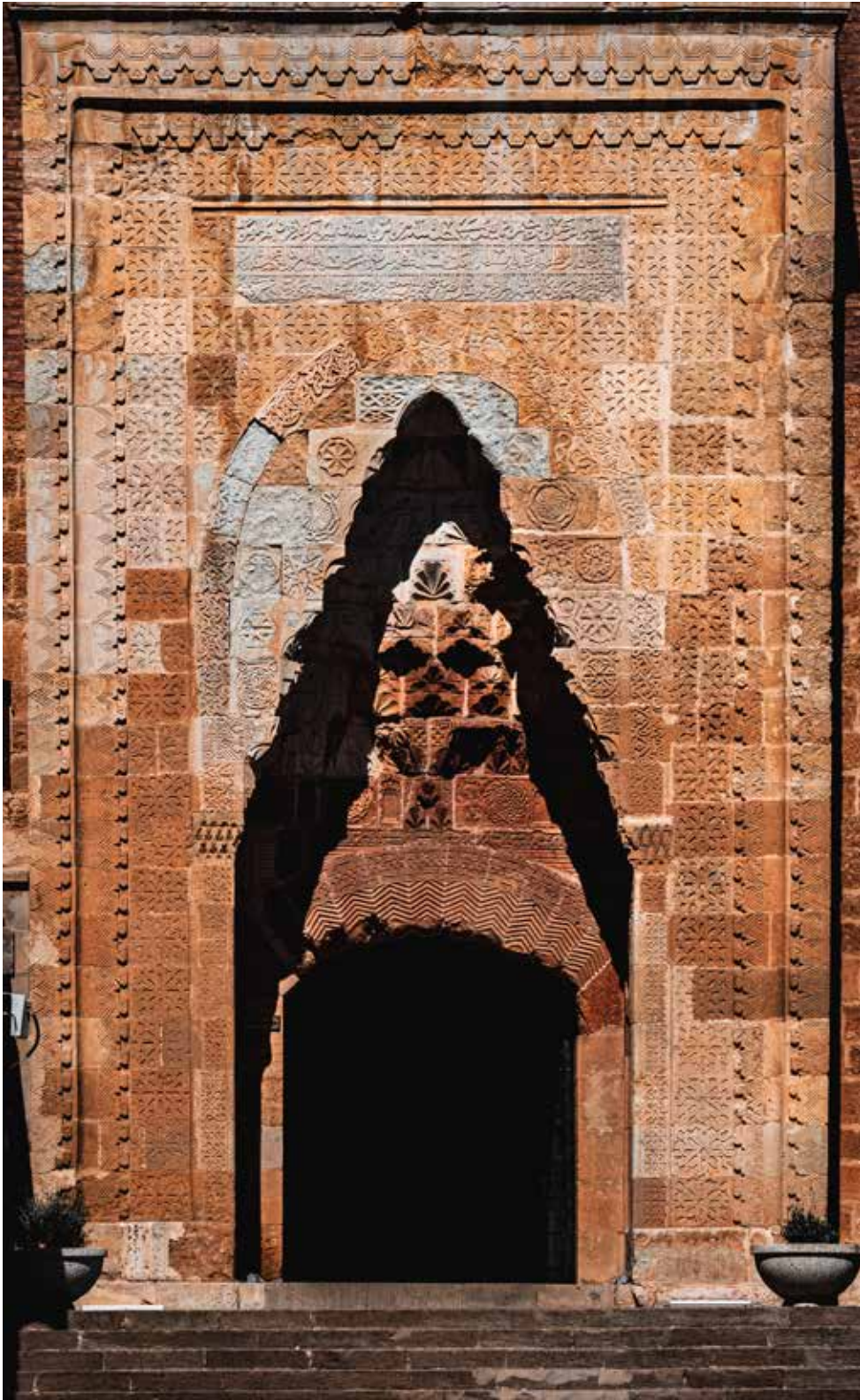
Şekil 4: Kahramanmaraş ve Çevresi Büyük Ovalar Haritası

Kahramanmaraş, Türkiye'nin tarımsal üretiminde 27. sırada yer almaktadır. Arazi yüksekliğinin 350 metreden 3.000 metreye kadar çıktığı ilde tarımsal çeşitlilik yüksektir. İlin tarımsal üretiminde gerek üretim alanı gerekse ürün miktarı bakımından en önemli yeri tahıllar ve diğer bitkisel ürünler almaktadır. İlde; buğday, kırmızı biber, çerezlik ayçiçeği, üzüm, ceviz ve kayısı ön plana çıkan ürünlerdir.

Bunun yanı sıra, büyükbaş hayvancılık bakımından oldukça iyi bir seviyede olan Kahramanmaraş, 204.032 adet büyükbaş hayvan varlığına sahiptir. Bu oran ülke hayvan varlığının yaklaşık %1.8'ine karşılık gelmektedir. Yıllık 299.283 ton süt üretimi ile il ülke üretiminin %1.5'ini sağlamaktadır (Kahramanmaraş Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021). Türkiye'de yetişen ve önemli bir yayılışa sahip olan orkidegiller familyasına ait salep çeşitleri ile il önemli bir değer arz etmektedir. Kahramanmaraş Dövme Dondurması için olmazsa olmazlardan olan salep ve keçi sütü bölgenin önemli geçim kaynakları arasında yer almaktadır. İki çeşit salep türünün toplandığı Kahramanmaraş'ta içecek ve dondurma amaçlı salep bulunmaktadır. İlin tarımsal üretimdeki zenginliği ve kendine has coğrafi özellikleri, "Coğrafi İşaret" tescilli ürünlerin sayıca yüksek olmasını sağlamıştır. Maraş biberi, Andırın tırşığı, Maraş tarhanası, Çağlayancerit cevizi, Maraş dondurması, Maraş parmak/sıkma peyniri, Maraş çöreği, Maraş sumak ekşisi Kahramanmaraş'a özgü, "coğrafi işaret"le tescilli ürünler arasında yer almaktadır (Dayısoylu vd., 2017; Url-11).

2.4. Yörenin Kültürel Değerleri

Kültürel ve tarihi açıdan geçmişi çok eskilere dayanan Kahramanmaraş, 14-16 bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Paleolitik çağdan itibaren yaşam izlerinin görüldüğü ilin tarihinde özellikle Hititlerin varlığı önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde il, Anadolu'da önemli bir merkez haline gelmiştir. Roma, Bizans, ve Osmanlı İmparatorlukları ilde varlık göstermiş medeniyetlerdir (Url-12, Url-13; Gökhan, 2011). Farklı medeniyetler tarafından kurulmuş kaleler, Germenica Antik Kenti, taban mozaikleri, Maraş Aslanı, Taş Köprü, Ulucami ve Taşmedrese gibi antik ve tarihi eserler ilin önemli değerleri arasındadır (Karademir vd., 2018). İlde yayla kültürü de gelişmiştir. Başkonuş Yaylası, Yavşan Yaylası, Tekir, Yedikuyu ve Karagöl gibi yaylaları yayla turizminin ve yayla kültürünün öne çıktığı alanlardır (Karademir vd., 2018; Url-14).

Eshab-ı Kehf, Kahramanmaraş

3. MADEN RUHSATLARININ FARKLI KULLANIM

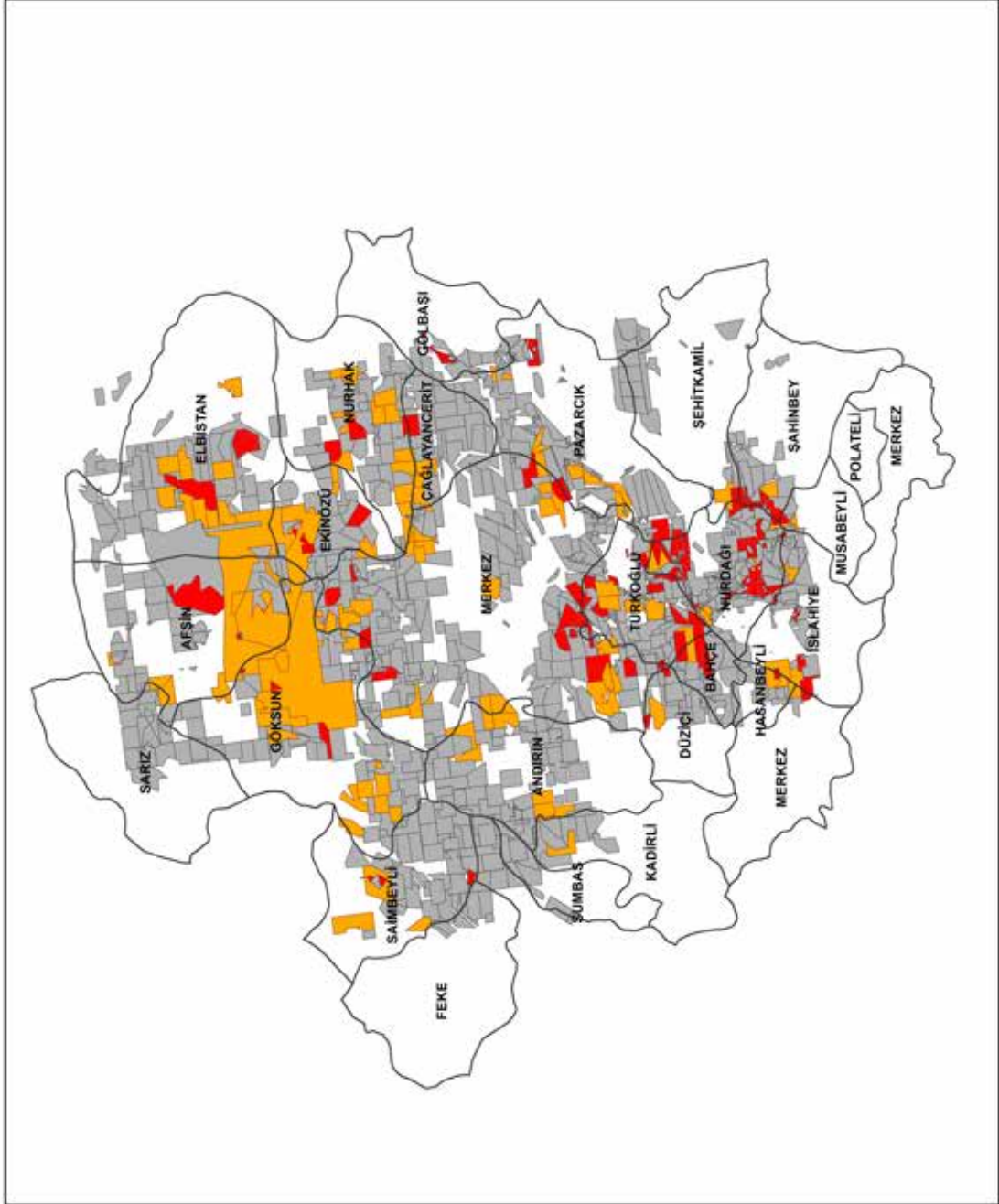
ALANLARINA GÖRE MEKANSAL DAĞILIŞI

Bu çalışmada maden ruhsatları iki kategoride gruplandırılmıştır. İhale Ruhsatları, sınırları koordinatlarla belirlenmiş ancak henüz herhangi bir şirkete ya da kuruluşa (örneğin Türkiye Kömür İşletmeleri) ruhsat hakları tahsis edilmemiş ruhsatlardır. Aktif Ruhsatlar, sınırları koordinatlar ile belirlenmiş ve bir şirkete ya da bir kuruluşa ihale edilerek hakları bu şirket ya da kuruluşlara tahsis edilmiş ruhsatlardır.

Aktif ruhsatlar da kendi içinde iki safhadan oluşmaktadır: Arama ve İşletme safhaları. Bir şirket ya da kurumun maden arama faaliyetleri yürütebilmesi için ruhsatın arama, işletme faaliyetlerini yürütebilmesi için ise işletme safhasında olması gerekmektedir. Genel olarak ruhsatların tümüne potansiyel maden alanı olarak bakılabilir. İhale ruhsat alanı, ihale sürecinin ardından bir şirket/kuruma tahsis edilir. Şirket, haklarına sahip olduğu ruhsat ile madenin fizibilitesini yapar. Maden şirketi ruhsat alanının madencilik açısından fizibil olduğunu tespit ettikten sonra ruhsat safhasını aramadan işletme ruhsatına çevirir ve böylece başvuru sürecine başlar. Şirket, işletme ruhsatı için gereken evrak işlemlerinin tamamlanmasının ardından Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) kararı, Gayri Sıhhi Müessese (GSM) izni, arazi kullanım izinleri (tarım alanları için toprak koruma kurulu kararı, orman alanları için OGM kararı vb.) ve işletme izni gibi izin süreçlerini tamamlayıp madeni işletmeye açar.

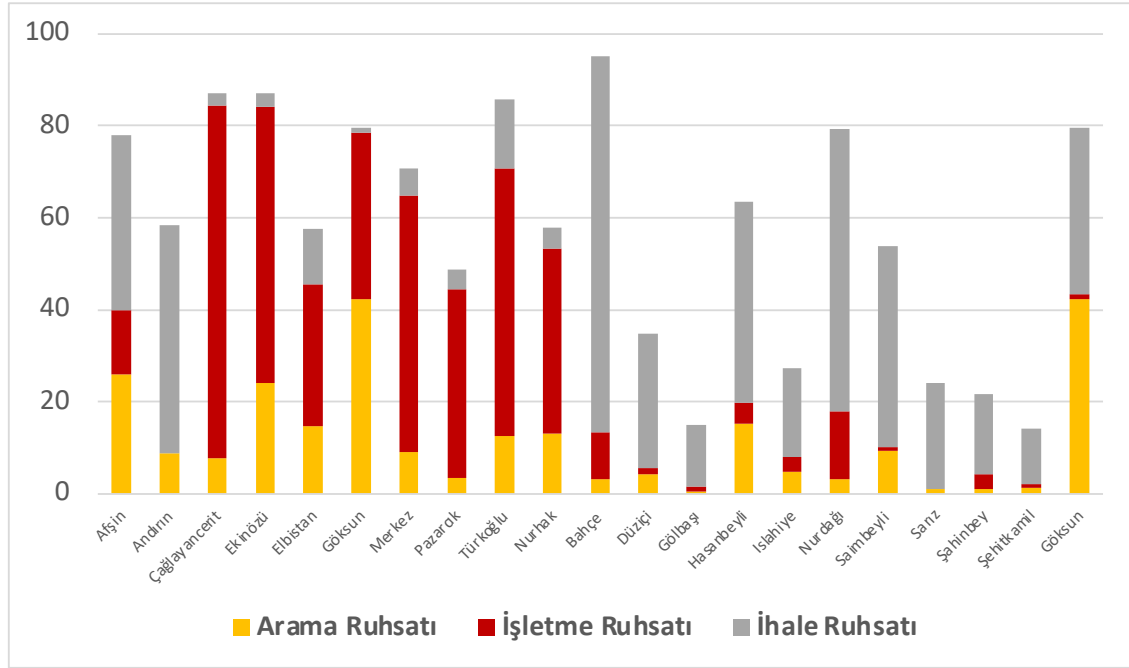
3.1. Kahramanmaraş ve Çevresinde Maden Ruhsatları

MAPEG'e göre çalışma alanında bulunan IV. Grup madenlere ilişkin ruhsat alanı toplamı 1.297.421 hektardır. Alan; ihale, arama ve işletme safhalarındaki 1.416 ruhsat sahasına bölünmüştür. Çalışma alanının %58'i madenlere ruhsatlıdır (Şekil 5). Ruhsatların %40'ı ihale, %13'ü arama ve %5'i işletme ruhsat safhasındaki madenlere ruhsatlıdır.

Şekil 5: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Dağılışı Haritası

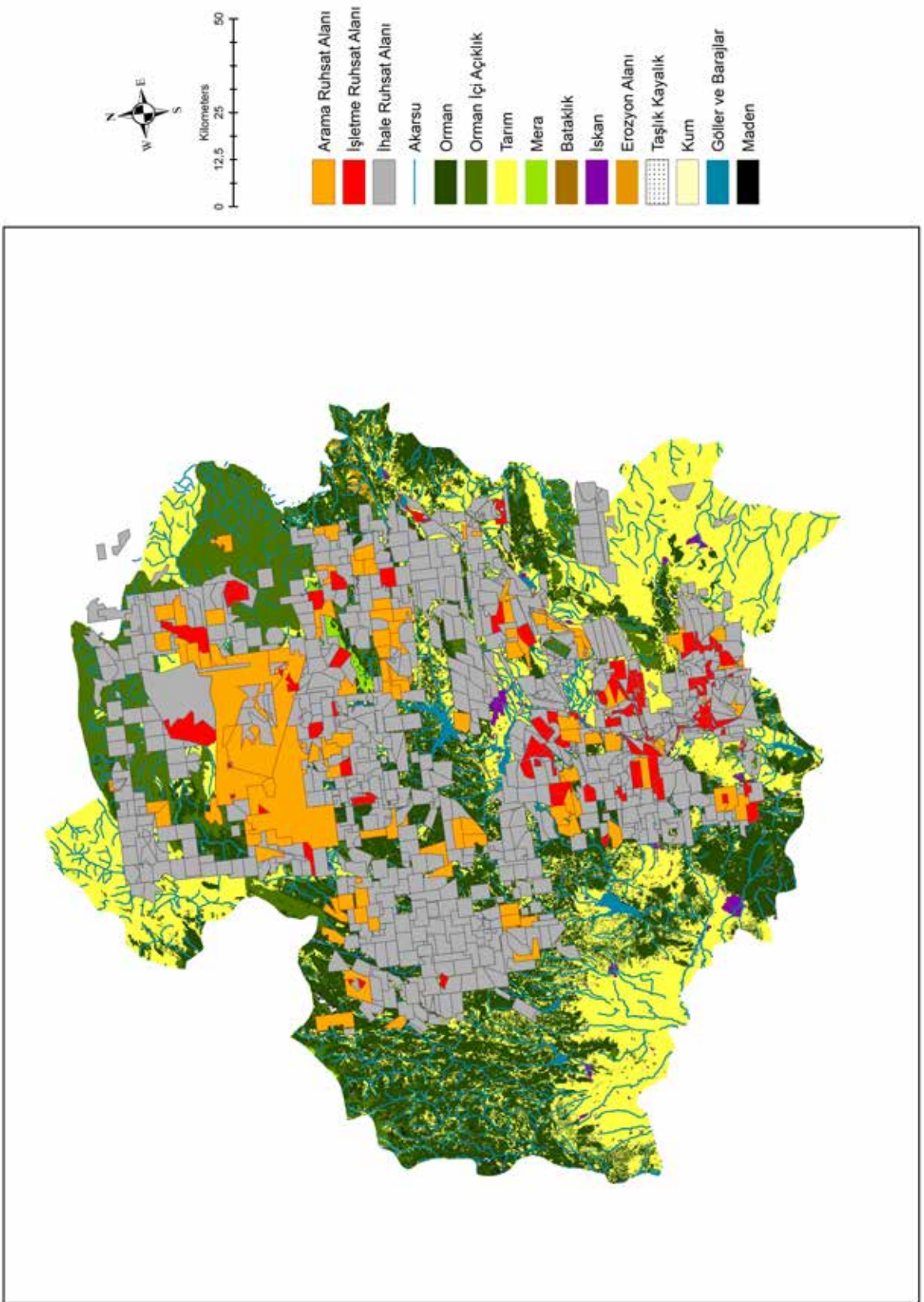
Maden ruhsat alanları ilçe bazlı dağılış oranları Şekil 5'te verilmiştir. Buna göre maden ruhsat alanlarının en yoğun olduğu ilçeler: Bahçe (%95), Çağlayancerit (%87), Ekinözü (%87), Türkoğlu (%86), Göksun (%80), Nurdağı (%79) ve Merkez'dir (%71) (Şekil 6).

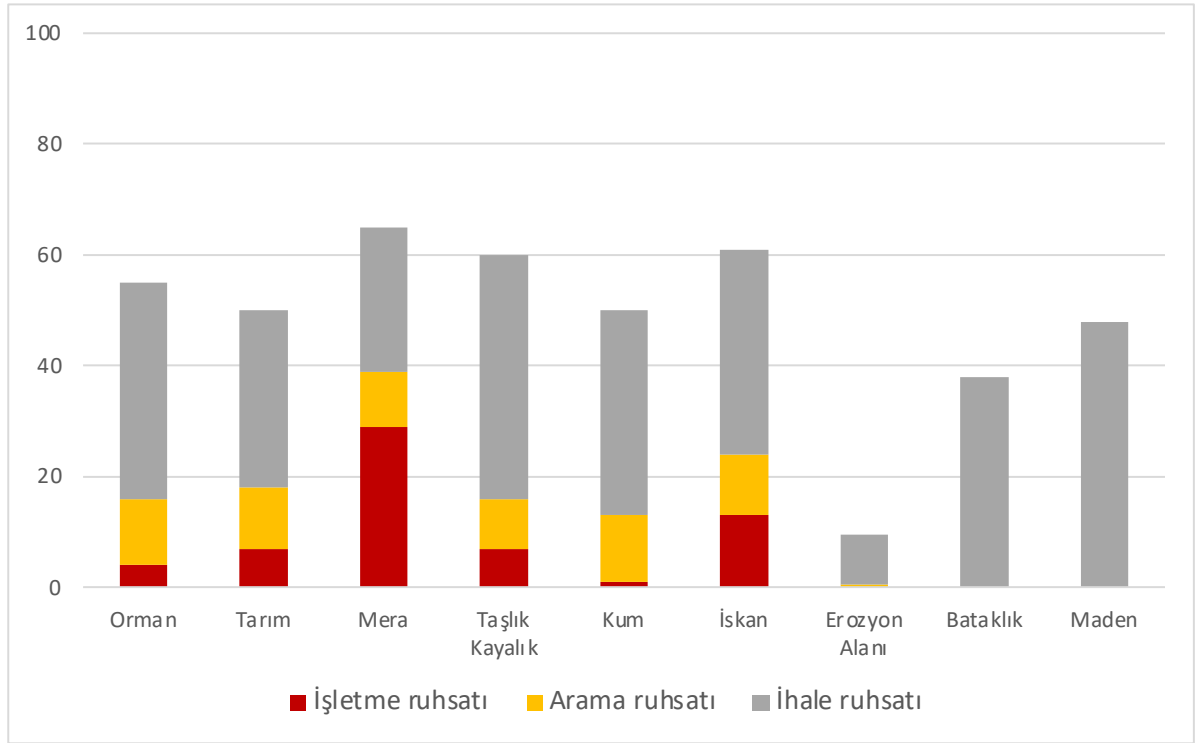
Şekil 6: Kahraman ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının İlçe Alanlarına Yüzde Dağılışı

3.1.1. Ormanlar ve Maden Ruhsatları

MAPEG'den elde edilen verilere göre, çalışma alanı sınırları içerisindeki orman alanlarının %55'i madenler için ruhsatlandırılmıştır (Şekil 7).

Orman alanlarının %39'u ihale, %12'si arama, %4'ü işletme safhasındaki maden ruhsatları ile ruhsatlandırılmıştır (Şekil 7-8).

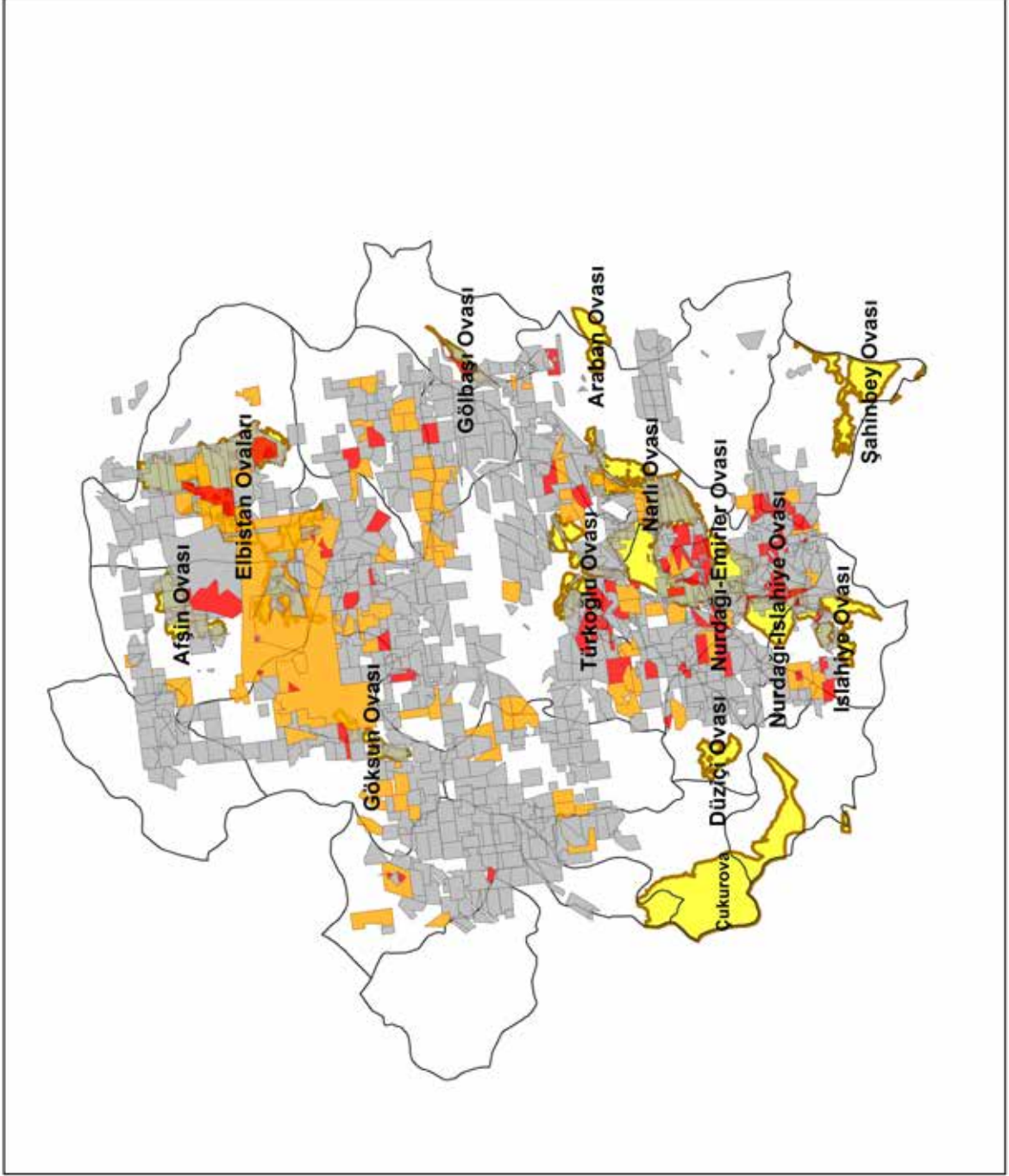
Şekil 8: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Temel Arazi Kullanım Sınıflarına Yüzde Dağılışı

3.1.2. Tarımsal Üretim ve Maden Ruhsat Alanları

Arazi kullanım niteliğine göre çalışma alanında tarım alanı olarak tanımlanan alanların %50'si madenler için ruhsatlandırılmıştır. Ruhsatların %32'si ihale, %11'i arama, %7'si işletme aşamasındaki madenlere aittir (Şekil 9).

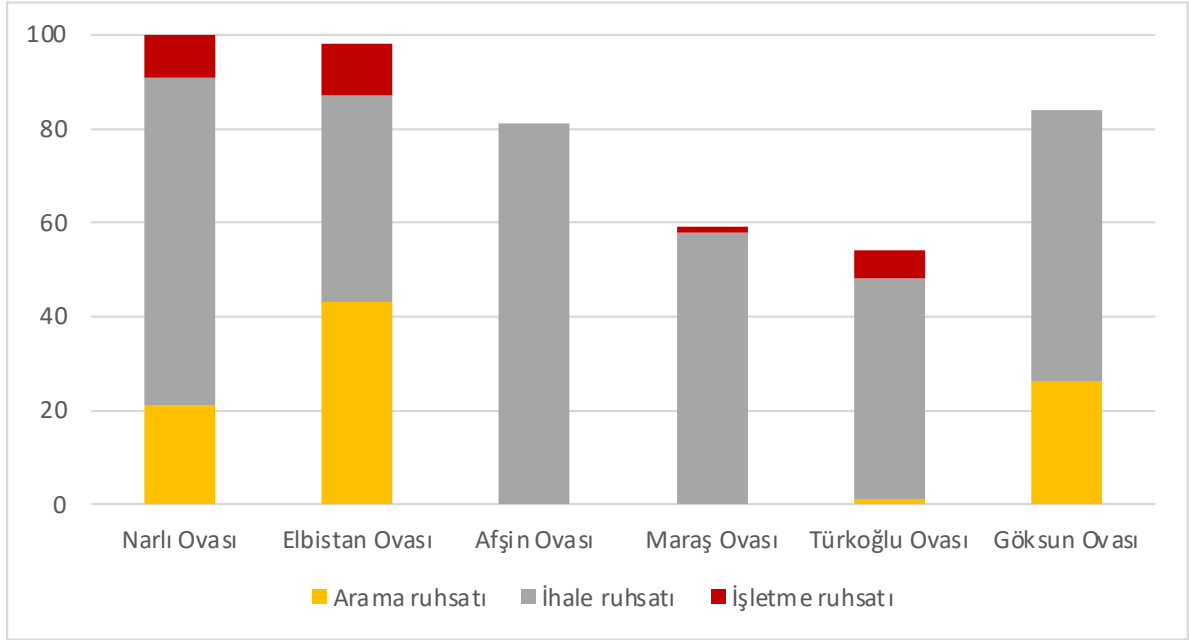
Çalışma alanındaki meraların %65'i madenlere ruhsatlıdır. Ruhsatlı alanların %29'u işletme, %26'sı ihale, %10'u arama ruhsat safhasındaki ruhsatlardır (Şekil 9).

Çalışma alanı içinde tarım ve mera alanlarıyla birlikte Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile koruma altına alınan büyük ovalar da bulunmaktadır. Büyük ovaların %65'i madenlere ruhsatlıdır. Ruhsat alanlarının %44'ü ihale, %16'sı arama, %5'i işletme ruhsat safhasındaki ruhsatlarla madenlere ruhsatlandırılmıştır (Şekil 9).

Şekil 9: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Büyük Ovalara Dağılışı Haritası

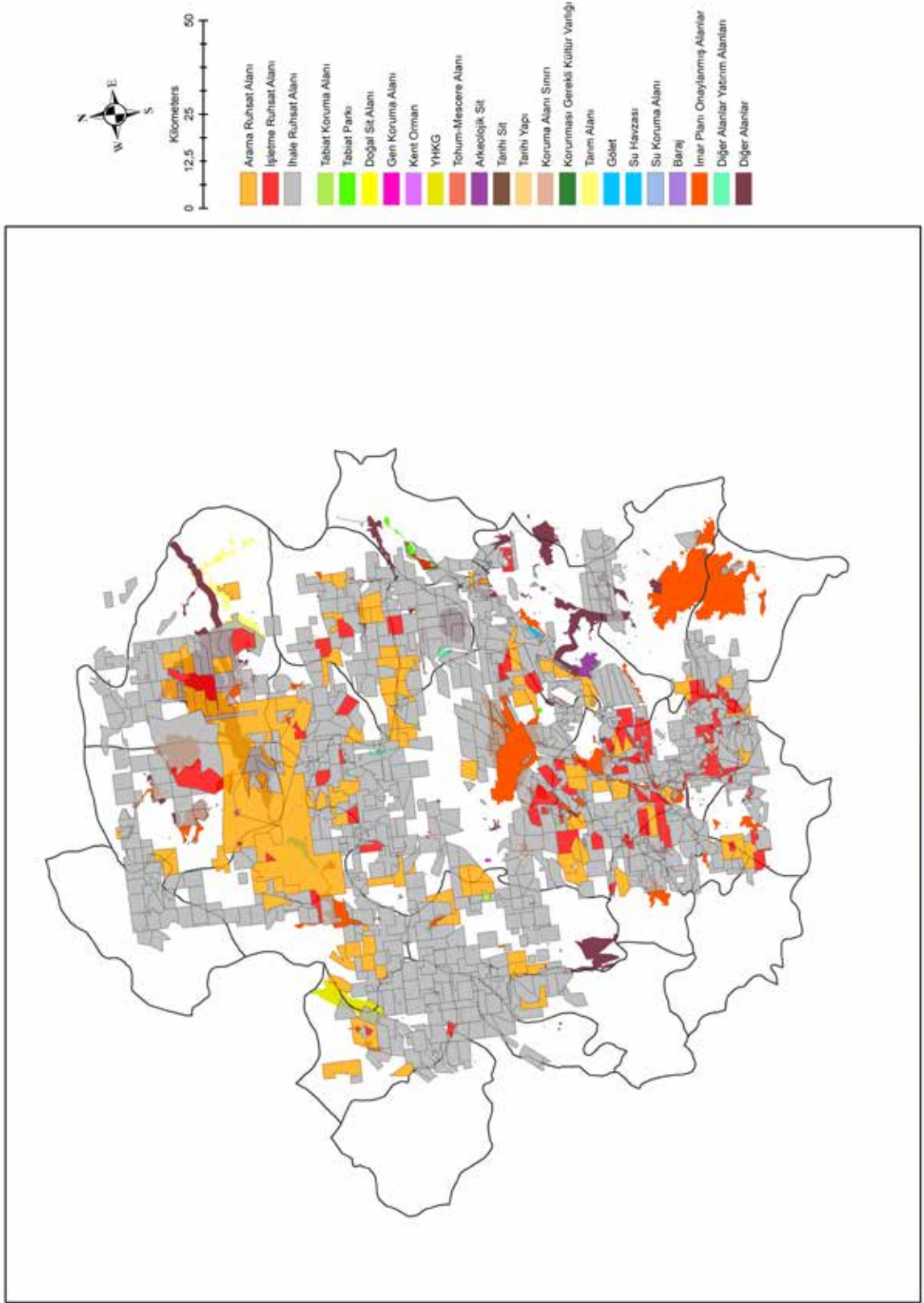
Çalışma alanındaki büyük ovalarda ruhsat yoğunluğu oldukça yüksektir. Ruhsat yoğunluğuyla öne çıkan ovalar Narlı, Elbistan, Göksun ve Afşin Ovalarıdır. Narlı Ovası'nın tamamı, Elbistan Ovası'nın %98'i, Göksun Ovası'nın %84'ü, Afşin Ovası'nın ise %81'i madenlere ruhsatlıdır. Yine Maraş Ovası'nın %59'unun ve Türkoğlu Ovası'nın %54'ünün madenlere ruhsatlı olduğu görülmektedir (Şekil 10).

Şekil 10: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Büyük Ovalara Yüzde Dağılışı

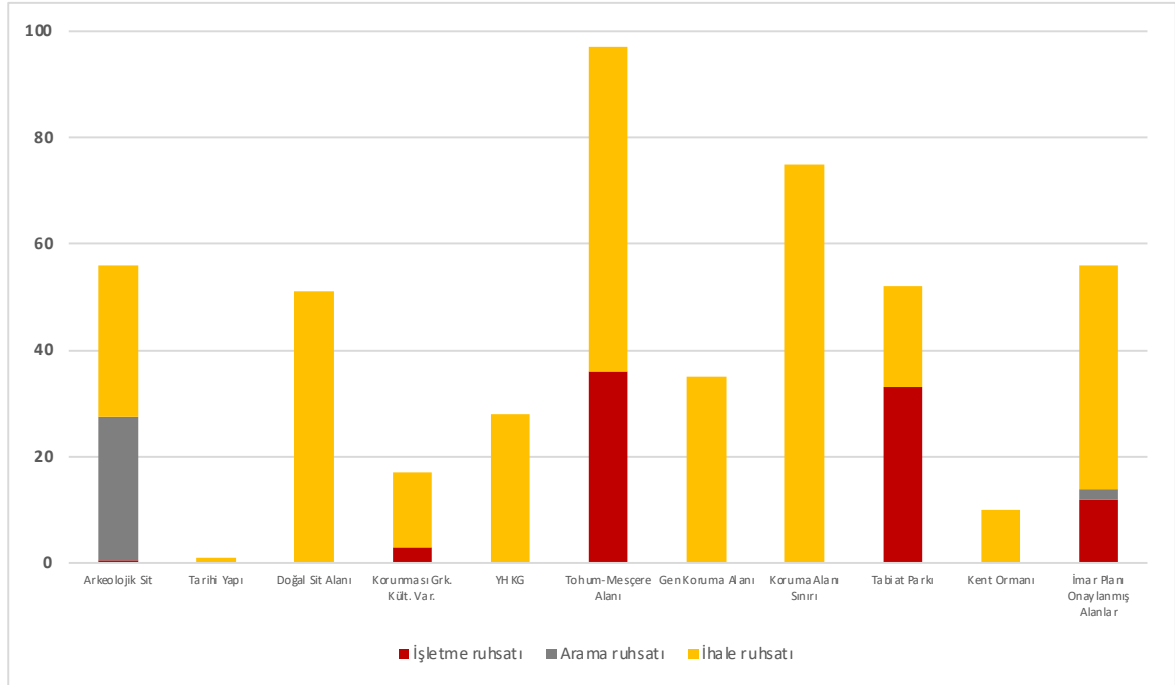
3.1.3. Doğa Koruma Alanları ve Maden Ruhsat Alanları

Kahramanmaraş, doğası ve kültürel geçmişi ile zengin bir coğrafyadır. İlin nadir doğal ve kültürel çeşitlilikler etrafında şekillenmiş koruma alanları, maden ruhsatları ilişkileri ile değerlendirilerek Şekil 11'de verilmiştir.

Şekil 11: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Koruma Alanlarına Dağılışı Haritası

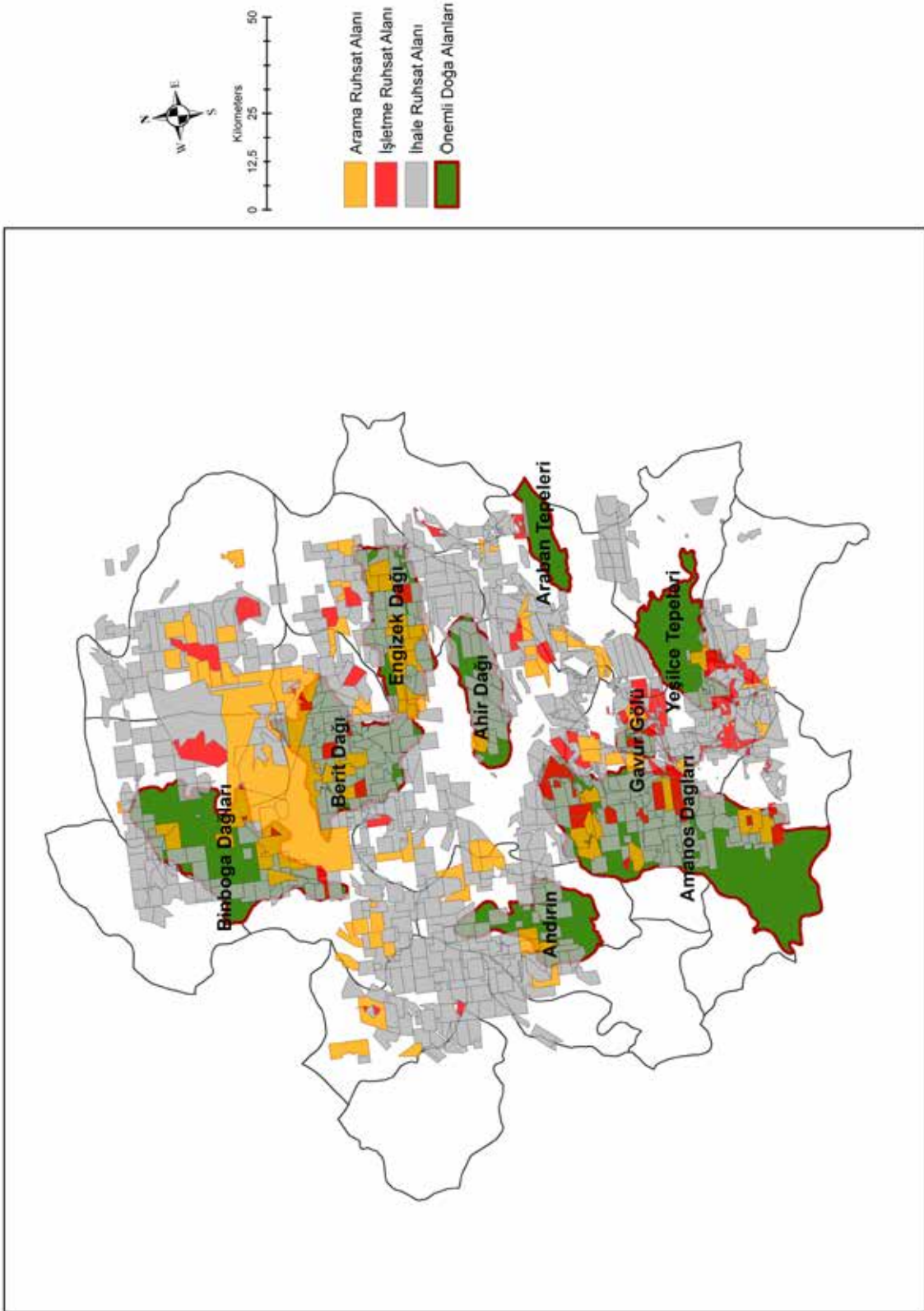
Gen koruma, muhafaza ormanları, tabiat parkı, milli park ve doğal sit alanı gibi farklı koruma statüleriyle korunan alanların %56'sı IV. Grup madenlere ruhsatlandırılmış alanlar olarak belirlenmiştir. Korunan alanların %35'i ihale, %12'si arama, %9'u işletme ruhsat safhasındaki madenlere ruhsatlıdır. Koruma statüleri daha yakından incelendiğinde tohum-meşcere alanının %98'inin, koruma alanı sınırlarının %75'inin, tabiat parklarının %51'inin, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarının %28'inin madenlere ruhsatlı olduğu görülmektedir (Şekil 12). Ruhsat yoğunluğunun en fazla olduğu tohum ve meşcere alanlarının %61'i ihale, %36'sı işletme ruhsat safhasındaki madenlere ruhsatlandırılmıştır.

Şekil 12: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Koruma Alanlarına Yüzde Dağılışı

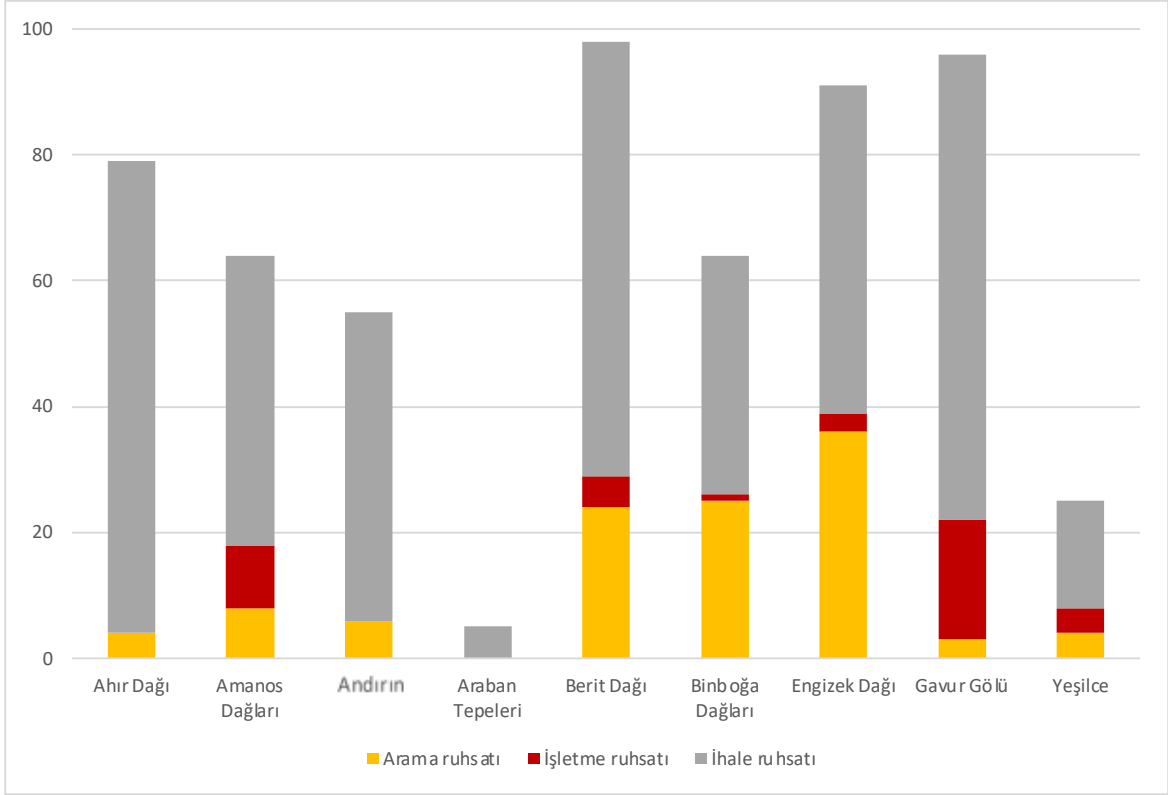
3.1.4. Önemli Doğa Alanları (ÖDA) ve Maden Ruhsat Alanları

Kahramanmaraş sınırları içerisinde Türkiye ve dünya için büyük önem taşıyan ve canlı tür çeşitliliğiyle öne çıkan 9 ÖDA bulunmaktadır. Bunlar; Berit Dağı, Andırın, Binboğa Dağları, Engizek Dağı, Ahır Dağı, Amanos Dağları, Yeşilce, Araban Tepeleri ve Gavur Gölü ÖDA'larıdır. Kahramanmaraş ve çevresi ÖDA alanlarının %69'u madenlere ruhsatlıdır (Şekil 13). Bu ruhsatların %49'i ihale, %15'i arama, %5'i işletme aşamasındaki madenlere ruhsatlandırılmıştır.

Şekil 13: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Önemli Doğa Alanlarına Dağılışı Haritası

ÖDA'lar alan bazında incelendiğinde Berit Dağı ÖDA'sının (%98), ruhsat yoğunluğu en yüksek ÖDA olduğu görülmektedir. Berit Dağı'nı, Gavur Gölü (%96) takip etmektedir. Engizek Dağı'nın %91'i, Ahır Dağı'nın %79'u, Amanos Dağları'nın %64'ü, Andırın ÖDA'sının %55'i madenlere ruhsatludur (Şekil 14).

Şekil 14: Kahramanmaraş ve Çevresinde IV. Grup Maden Ruhsat Alanlarının Önemli Doğa Alanlarına Yüzde Dağılışı

3.1.5. Tarihi ve Kültürel Varlıklar ve Maden Ruhsat Alanları

Arkeolojik ve doğal sit alanlarının yoğunluğu ile öne çıkan Kahramanmaraş'ta var olan bu kültürel zenginlik, çalışma bölgesinin turizm potansiyelini de artırmıştır. Turizm, bölgenin bugünü ve geleceği için oldukça önemli bir değerdir. MAPEG'den elde edilen verilere göre bu değeri sağlayan arkeolojik sit alanlarının %56'sı madenlere ruhsatludur. Arkeolojik sit alanlarının %28'i ihale, %27'si arama ve %1'i işletme safhasındaki maden ruhsatlarından oluşmaktadır. Korunması gerekli kültür varlıklarının ise %17'si madenlere ruhsatludur (Şekil 11).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Maden Kanunu'nda bugüne kadar yapılan değişiklikler bizi neredeyse her karışı madenler için ruhsatlandırılmış bir Kahramanmaraş ile karşı karşıya bırakmıştır. Milyonlarca yılda oluşmuş doğal varlıkların ve binlerce yıllık kültürün varlığını devam ettirebilme hakkı raporda gösterilen madencilik ruhsatlarının faaliyete geçmesiyle yok olacaktır.

Dünyada ve Türkiye'de etkisini şiddetiyle gösteren iklim değişikliği tüm gerçekliğiyle yaşanırken başta doğal varlıkları korumak üzere iklim değişikliği ile mücadelede somut adımlar atmak insanlık olarak ortak görevimizdir. Dünyada iddialı iklim hedeflerine ulaşmak için enerjide kömürün geride bırakıldığı bir döneme girilmiştir. Hem kömürün fosil yakıtlar içinde karbon yoğunluğu en fazla olan yakıt olması nedeniyle hem de teknolojik gelişmeler sayesinde, kömürden çıkış, sera gazı salımlarının azaltılması için en kolay seçenek olarak görülmektedir. Kömür emisyonlarının çoğu elektrik sektöründen kaynaklanmaktadır ve elektrik üretiminde kömürün yerini alabilecek temiz seçeneklere, uygun maliyetlerle erişilebilmektedir. Afşin-Elbistan Termik Santrali ve kapasite artış çalışmaları başta olmak üzere ilde yapılan kömür madeni yatırımlarının iklim değişikliği ile mücadelenin gerçekliğine aykırı olduğu gözler önündedir.

Tüm bu gelişmelerle birlikte Kahramanmaraş ve Çevresinde Madencilik Raporu'nun ortaya koyduğu sonuçlar acilen hayata geçirilmesi gereken bir dizi karara ve uygulamaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Türkiye genelinde ekoloji temelli, bütüncül, tarımsal üretimi önceliklendiren "arazi kullanım planlamasına ve koruma yaklaşımına" ihtiyaç duyulmaktadır. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu arazi kullanım planlarının hazırlanması konusunda gerekli hükümleri içerse de, kanunun yapıldığı 2005 yılından bu yana bu konuda maalesef önemli bir ilerleme kaydedilememiştir.

Yine raporun sonuçları, yüksek ruhsatlılık oranlarına karşı, doğa koruma alanlarından önemli doğa alanlarına, tarım alanlarından meralara, ekolojik, kültürel ve ekonomik değere sahip alanları maden-

cilik uygulamalarına kapatan bir kanuna ihtiyaç olduğunu da göstermektedir. Dünyanın terk ettiği, yaşam alanlarımıza, insan ve doğa sağlığına geri dönüőü olmayan zararlar veren, bölgenin su varlıklarını tehdit eden başta kömür madenciliği olmak üzere madencilik faaliyetlerinden Kahramanmaraş'ı korumak için madencilik faaliyetlerine tamamen kapalı koruma statülerine ihtiyaç duyulmaktadır.

5. TANIMLAR (AÇIKLAMALAR)

Aktif Ruhsat Alanı: Herhangi bir kamu kurumuna, yerel yönetime ya da bir özel şirkete tahsis edilmiş ruhsat alanı.

Arama Safhası: Arama ruhsatının düzenlenmesinden başlayarak maden kaynağının tespiti ve ekonomik olarak işletilebilirliğinin belirlendiği, maden gruplarına göre ön, genel ve/veya detay arama ile uygun bulunması halinde fizibilite dönemlerinden oluşan dönem.

İşletme Safhası: İşletme ruhsatının düzenlenmesinden başlayarak ruhsat hukukunun herhangi bir nedenle hükümden düşmesine kadar madencilik faaliyetlerinin yapıldığı dönem.

İhale Ruhsat Alanı: Henüz herhangi bir kamu kurumuna, yerel yönetime ya da özel bir şirkete tahsis edilmemiş, ihale döneminde tahsis edilecek ruhsat alanı.

Boş Alan: Herhangi bir aktif ya da ihale ruhsat alanında olmayan alan.

IV. Grup Maden:

a) Endüstriyel hammaddeler; kaolen, dikit, nakrit, halloysit, endellit, anaksit, bentonit, montmorillonit (%50'den fazla montmorillonit minerali), baydilit, nontronit, saponit, hektorit, illit (%50'den fazla illit minerali), vermikülit, allofan, imalogit, klorit, sepiyolit, paligorskit (atapuljit), loglinit ve bunların karışımı killer, refrakter killer, şiferton, alçıtaşı (jips, anhidrit), alünit (şap), halit, sodyum, potasyum, lityum, kalsiyum, magnezyum, klor, nitrat, iyot, flor, brom ve diğer tuzlar, bor tuzları (kolemanit, uleksit, borasit, tinkal, pandermite veya bünyesinde en az %10 B₂O₃ içeren diğer bor mineralleri), stronsiyum tuzları (selestin, stronsiyanit), barit, vollaistonit, talk, steattit, pirofillit, diatomit, olivin, dunit, sillimanit, andaluzit, dumortiorit, disten (kyanit), fosfat, apatit, asbest (amyant), manyezit, huntit, tabii soda mineralleri (trona, nakolit, davsonit), zeolit (%50'den fazla zeolit minerali), pomza, pekştayn, perlit, obsidyen, grafit, kükürt, flüorit, kriyolit, zımpara taşı, korundum, diyasporit, kuvars, kuvarsit ve bileşiminde en az %80 SiO₂ ihtiva eden kuvars kumu, feldispat (feldispat ve feldispatoid grubu mineraller), mika (biyotit, muskovit, serisit, lepidolit, flogopit), nefelinli siyenit, kal-sedon (sileks, çört), harzburgit, radyolarit,

⁵ 3213 Sayılı Maden Kanunu, 1985, Madde 2.

b) Enerji hammaddeleri; turba, leonardit, linyit, taşkömürü, antrasit, asfaltit, bitümlü şist, bitümlü şeyl, kokolit-sapropel (Petrol Kanunu hükümleri mahfuz kalmak kaydıyla),

c) Metalik madenler; altın, gümüş, platin, osmiyum, bakır, kurşun, çinko, demir, pirit, manganez, krom, civa, antimuan, kalay, vanadyum, arsenik, molibden, tungsten (volframit, şelit), kobalt, nikel, kadmiyum, bizmut, titan (ilmenit, rutil), alüminyum (boksit, gipsit, böhmit), nadir toprak elementleri (seryum grubu, yitriyum grubu) ve nadir toprak mineralleri (bastnazit, monazit, ksenotim, serit, oyksenit, samarskit, fergusonit), sezyum, rubidyum, berilyum, indiyum, galyum, talyum, zirkonyum, hafniyum, germanyum, niobyum, tantalyum, selenyum, telluryum, renyum,

d) Uranyum, toryum, radyum gibi elementleri içeren radyoaktif mineraller ve diğer radyoaktif maddeler ⁵.

⁵ 3213 Sayılı Maden Kanunu, 1985, Madde 2.

Kaynakça

Arda, S. S. (2003). Türkiye’de doğa koruma alanı uygulamaları ve Avrupa Birliği mevzuatı ile karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Çevre Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi.

Atalay, İ. 1994. Türkiye Vejetasyon Coğrafyası, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Dayısoylu, K.S., Yörükoğlu, T., Ançel, T. 2017. Kahramanmaraş’ın Coğrafi İşaretli Ürünleri ve İlin Potansiyel Durumu. KSÜ Doğa Bil. Derg., 20(1), 80-88.

Demirci, S., Özhatay, N. 2013. Kahramanmaraş Dağlarından Bahçelere Gösterişli Geofitler. V. Süs Bitkileri Kongresi 6-9 Mayıs Yalova.

DOĞAKA-Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2020). “Kahramanmaraş Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2024)”

Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, DT., Lise, Y. (editörler) 2006. Türkiye’nin Önemli Doğa Alanları. Doğa Derneği. Ankara

Eker, Fevziye. (2013). Kahramanmaraş’ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 25-38.

Gürbüz, M., Karabulut, Murat, Zengin M. (2012). Andırın Çevresindeki Sayfiye Yerleşmelerin Çevresel Etkileri. KSÜ Doğa Bil. Der., Özel Sayı, Kahramanmaraş.

Gürbüz, M. (2001) Kahramanmaraş Merkez İlçe’nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, T.C Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, No:2

Gökhan, İ. (2011) Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Yayınları, Ankara
Kalinkütük, H., Güler, D., Gülnar, Ö., Kizil, A., Abdurahmanoğullari, A., Abdurrahmanoğullari, Ö., ... & Başıpınar, H. (2018). Presentation of Kapıcım Nature Park botanic garden. Black Sea Journal of Engineering and Science, 1(1), 7-12.

Karabulut, M., & Cosun, F. (2009). Kahramanmaraş İlinde Yağışların Trend Analizi Türkiye Coğr. Araş. ve Uygulama Merkezi Derg, (7), 1.

Karademir, N., Nacar, Ş., & Bilinir, Ş. (2020) Andirin İlçesinde (Kahramanmaraş) Arazi Kullaniminin Yükselti Basamaklarına Göre Değişimi. International Journal Of Geography And Geography Education, (42), 668-688.

Karademir, N., Sandal, E. K., & Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş'ta Turizm Algisi. Doğu Coğrafya Dergisi, 23(39), 45-64.

Konyar, E. (2008), "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2007" Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, ss. 130-138.

Korkmaz, H., Karabulut, M., & Karataş, A. G. A. (2012). Tekir-Göksun (Kahramanmaraş) Arasındaki Karstik Şekiller. III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, Hatay

Görgülü, İ. 2005 Kahramanmaraş yakın çevresinin Coğrafi Etüdü. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Karakısa, İ., Dibek Dağları ve Çevresi (K.Maraş) Florası Üzerine Bir Ön Araştırma" Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Van.

Öztürk, M. (2008). Andirin ilçe merkezinin beşeri ve ekonomik coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kahramanmaraş Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi. (2021).Kahramanmaraş Tarımsal Yatırım Rehberi.

Uygun, C., (2014) Sarımsak, Tırıl Ve Kayranlı Dağlarının(Andirin – Kahramanmaraş) Florası. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Kahramanmaraş.

Varol, Ö., 1997. Çimen Dağı Vejetasyonu, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kütahya.

Turgut, A., & Küçükönder, M. (2016). Kahramanmaraş İli Barajlarında Landsat 8 (Oli) Kullanarak Su Kalitesinin İzlenmesi. 6. Uzaktan Algılama-Cbs Sempozyumu (Uzal-Cbs 2016), 640-649.

Kahramanmaraş ÇED (2020) "Kahramanmaraş ili 2019 yılı çevre durum raporu" Kahramanmaraş Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. Kahramanmaraş.

Kısakürek, K.Ş. (2006). Kahramanmaraş Çimen Dağı Örneğinde Dağlık Alan Yönetimi Planlaması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Ankara

Berrak Enerji Üreti Ticaret ve Sanayi A.Ş. (2011). Güvercin(Kahramanmaraş) HES Projesi Ekosistem Değerlendirme Raporu.

Topçuoğlu, B., Kasap, Y., Alpaslan, M., & Yalçın, R. (1996). Kahramanmaraş yöresinde doğal florada yetişen salep bitkisinin bazı bitki besin maddesi içerikleri ile salep bitkisinin yetiştiği toprakların bazı fiziksel ve kimyasal özellikleri. Tarım Bilimleri Dergisi, 2(3) 7-10.

Tekinşen, K. K. Maraş Salebi. Akademik Gıda, 4(5), 28-30.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü. "Biyolojik Çeşitlili 2019 Yılı Envanter Raporu"

Karaçetin, E., H.J. Welch, A. Turak, Ö. Balkız ve G. Welch. 2011. Türkiye'deki Kelebeklerin Koruma Stratejisi. Ankara: Doğa Koruma Merkezi. Erişim: [www.dkm.org.tr]

Şekkeli, Z. H., & Bakan İ. (2019). Kahramanmaraş İlinin Lojistik Açidan Değerlendirilmesi Ve Türkoğlu Lojistik Köyünün Şehre Olasi Etkileri: Swot Analizi. 8. Ulusal Lojistik Ve Tedarik Zinciri Kongresi.Niğde.

Özkan, Ç. Ö., Kalinkütük, H., Kalinkütük, K., Abdurrahmanoğullari, A., Özkan, Ö., & Özkan, A. Presentation Of Yavsan Plateau Park. Black Sea Journal Of Engineering And Science, 3(1), 5-7.

Düzenli, A. ve Öznacar, M. D. (2004). Kahramanmaraş ve Çevre. Dört Mevsim Maraş Üç Aylık Araştırma–Edebiyat–Kültür–Sanat Dergisi, Kahramanmaraş ve İlçeleri Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.ISSN1304-6276, İstanbul.

Web Kaynakları

Url-1: <http://www.kahramanmaras.gov.tr/cografi-yapi>

Url-2: <https://dkm.org.tr/uploads/yayinlar/1585519773075.pdf>

Url-3: <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-77714/tabi-parklari-ve-koruma-alanlari.html>

Url-4: <http://yavsanyaylasi.tabiat.gov.tr/>

Url-5: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160325-27.htm>

Url-6: <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Korunan%20Alanlar%20Listesi/6-%20YHGS.pdf>

Url-7: <https://www.dogadernegi.org/onemli-doga-alanlari/>

Url-8: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/25-ova-buyuk-ova-koruma-alani-olarak-belirlendi/2054979>

Url-9: <http://www.elbistaninsesi.com/guncel/elbistan-ovasi-buyuk-ova-statusune-alindi-h36248.html>

Url-10: <https://www.maraspusula.com/kahramanmaras/bakanlar-kurulunda-kahramanmaras-ovalarina-yeni-sinir-tanimi-ve-h38731.html>

Url-11: <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=46>

Url-12: <https://kahramanmaras.bel.tr/kesfedin/kahramanmarasin-tarihi>

Url-13: <http://www.kahramanmaras.gov.tr/tarihce>

Url-14: <https://www.kulturportali.gov.tr/arama/kahramanmara%c5%9f>